

Checklist verkeerseducatie

10 stappen, substappen, toelichting en voorbeelden

Over CROW-KpVV

In opdracht van de gezamenlijke overheden voert CROW een KpVV-Meerjarenprogramma uit, met als doel een bijdrage leveren aan het competenten maken van de overheid op het gebied van mobiliteit. CROW-KpVV is actief op de volgende gebieden: Collectief Vervoer, Fiets (onder het merk CROW-Fietsberaad), Mobiliteit en Wegontwerp. In een breed netwerk met andere kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties is CROW-KpVV betrokken bij actuele ontwikkelingen in het decentrale beleid en verspreidt en borgt relevante kennis. CROW-KpVV signaleert nieuwe ontwikkelingen, geeft aan wat hun betekenis is en wat de gevolgen kunnen zijn.

Over CROW

CROW bedenkt slimme en praktische oplossingen voor vraagstukken over infrastructuur, openbare ruimte, verkeer en vervoer in Nederland. Dat doen we samen met externe professionals die kennis met elkaar delen en toepasbaar maken voor de praktijk.

CROW is een onafhankelijke kennisorganisatie zonder winstoogmerk die investeert in kennis voor nu en in de toekomst. Wij streven naar de beste oplossingen voor vraagstukken van beleid tot en met beheer in infrastructuur, openbare ruimte, verkeer en vervoer en werk en veiligheid. Bovendien zijn wij experts op het gebied van aanbesteden en contracteren.

**Praktische kennis
direct toepasbaar**

Checklist verkeerseducatie

10 stappen, substappen, toelichting en voorbeelden

CROW

Horaplantsoen 18, 6717 LT Ede
Postbus 37, 6710 BA Ede
Telefoon (0318) 69 53 00
Fax (0318) 62 11 12
E-mail klantenservice@crow.nl
Website www.crow.nl

December 2019

CROW en degenen die aan deze publicatie hebben meegewerkt, hebben de hierin opgenomen gegevens zorgvuldig verzameld naar de laatste stand van wetenschap en techniek. Desondanks kunnen er onjuistheden in deze publicatie voorkomen. Gebruikers aanvaarden het risico daarvan.

CROW sluit, mede ten behoeve van degenen die aan deze publicatie hebben meegewerkt, iedere aansprakelijkheid uit voor schade die mocht voortvloeien uit het gebruik van de gegevens.

De inhoud van deze publicatie valt onder bescherming van de auteurswet.

De auteursrechten berusten bij CROW.

Inhoud

Inleiding	1
Aanpassing nieuwe versie handleiding	1
Samenhang van de stappen	2
De stappen: uitleg en voorbeelden	3
Stap 1 Keuze te beïnvloeden gedrag	4
Stap 1a Richt het programma zich op gedrag of achtergronden van gedrag, waarvan een duidelijke relatie is aangetoond met verkeersveiligheid?	5
Stap 1b Is er een analyse gemaakt van de factoren die het risicogedrag aansturen/bepalen?	6
Stap 2 Keuze van de doelgroep	8
Stap 2a Richt het programma zich op de doelgroep die het probleemgedrag vertoont of mogelijk gaat vertonen?	9
Stap 2b Kan de doelgroep worden bereikt?	10
Stap 3 Het formuleren van leerdoelen	12
Stap 3a Sluiten de leerdoelen aan op de factoren die de gedragsverandering bevorderen?	13
Stap 3b Zijn er specifieke doelen geformuleerd in termen van te veranderen gedrag?	14
Stap 3c Zijn de algemene gedragsdoelen uitgewerkt in concrete (voorwaardelijke) leerdoelen met betrekking tot wat deelnemers moeten kennen, kunnen en willen?	15
Stap 3d Zijn de leerdoelen helder, duidelijk én meetbaar beschreven?	16
Stap 3e Is beschreven én beargumenteerd aan welke niveau van veilig handelen aandacht wordt besteed?	17
Stap 4 De didactische uitgangspunten	19
Stap 4a Worden de toegepaste didactische uitgangspunten en methoden beargumenteerd en onderbouwd?	20
Stap 4b Sluiten de gekozen werkvormen aan bij de gestelde leerdoelen of bij de beschreven lessituaties?	22
Stap 4c Besteedt het programma aandacht aan de integratie van theorie en praktijk?	24
Stap 4d Stimuleert het programma een actieve betrokkenheid van de deelnemers bij het leerproces?	26
Stap 4e Biedt het programma voldoende mogelijkheden om verschillende werkvormen toe te passen en om het programma zodoende op maat te maken voor de doelgroep en de individuele deelnemers?	28
Stap 5 Inhoud en vormgeving materialen	29
Stap 5a Is de informatie die in het programma is opgenomen feitelijk juist, actueel, volledig en goed gedocumenteerd?	30
Stap 5b Is de leerinhoud van het programma afgestemd op het niveau van de doelgroep?	31
Stap 5c Is de leerinhoud van het programma afgestemd op de belevingswereld van de doelgroep?	32
Stap 5d Sluiten vorm en medium aan bij de doelgroep?	34
Stap 5e Zijn de opmaak en de lay-out aantrekkelijk voor de doelgroep?	35
Stap 6 Toetsing en evaluatie binnen het programma	36
Stap 6a Wordt er getoetst/geëvalueerd of de gestelde leerdoelen bij de deelnemers worden gerealiseerd?	37
Stap 6b Sluit de vraagstelling van de toetsen/evaluatiegesprekken aan bij het niveau van de doelgroep?	38
Stap 7 Handleiding en draaiboek voor uitvoering van het programma	39
Stap 7a Is er voor de uitvoering van het programma een handleiding en een draaiboek beschikbaar?	40
Stap 7b Geeft de handleiding een duidelijke beschrijving én verantwoording van de doelen en de activiteiten van de programmaonderdelen?	41
Stap 8 Implementatie van het programma	42
Stap 8a Geeft de handleiding/het implementatieplan aanbevelingen voor de implementatie van het programma?	43
Stap 8b Zijn er eisen geformuleerd voor de trainers/docenten die het programma moeten uitvoeren?	44
Stap 8c Is de handleiding duidelijk over de partijen/organisaties die nodig zijn voor de uitvoering van het programma en hoe deze kunnen worden benaderd?	45
Stap 8d Voorziet het programma in de mogelijkheid om op 'contextniveau' maatwerk te leveren?	47
Stap 9 Procesevaluatie: inventariseren van gebruikerservaringen	48

Stap 9a	Voorziet het programma in de mogelijkheid om de ervaringen van gebruikers te inventariseren?	49
Stap 9b	Worden de ervaringen van gebruikers benut om het programma verder door te ontwikkelen?	50
Stap 10	Effectmeting: monitoring van overall effecten	51
Stap 10a	Is de meting opgezet volgens een wetenschappelijk onderzoeksdesign?	52
Stap 10b	Is het meetinstrument betrouwbaar en valide?	53
Stap 10c	Is bij de meting een onafhankelijke partij betrokken?	55
Stap 10d	Wordt het programma aantoonbaar bijgesteld op basis van de effectmeting?	56
De checklist: toelichting op scores		57
	Overzichtstabel	57
	Toelichting op berekening van de scores	58
	Beoordeling	60
Bijlage 1: Toelichting op herijkingsprincipes		62
Bijlage 2: Toelichting op niveaus van veilig en verantwoord handelen in het verkeer		63
Bijlage 3: Uitgebreide uitleg stap 3: leerdoelen		66
Bijlage 4: Uitgebreide uitleg stap 4: didactische uitgangspunten		69
	Nadere toelichting werkvormen	69

Inleiding

Dit document beschrijft de werkwijze en de procedure voor de toepassing van de "checklist verkeerseducatie". Het is in de eerste plaats bedoeld voor de personen die verkeerseducatieve producten aan de hand van de checklist gaan beoordelen. Het geeft een gedetailleerde toelichting op de manier waarop aan de hand van de in de checklist opgenomen criteria producten moeten worden beoordeeld. Ook zijn er voorbeelden ter illustratie opgenomen. Daarnaast geeft het document aan ontwikkelaars en gebruikers van verkeerseducatieve producten inzicht in de gebruikte beoordelingscriteria en de wijze waarop de beoordelingen in de praktijk tot stand komen.

Voor achtergronden van de checklist verkeerseducatie verwijzen we naar het rapport 'Checklist verkeerseducatie. Kwaliteitsindicatoren van verkeerseducatieprogramma's'¹. Daarin is terug te vinden hoe de checklist verkeerseducatie tot stand is gekomen en worden keuzes over de inhoud van de checklist beargumenteerd.

Resultaten van toetsingen worden gepubliceerd in de digitale toolkit met verkeerseducatieve producten die te vinden is op de website over mobiliteit en gedrag van CROW: www.crow.nl/mobiliteit-en-gedrag/toolkit.

Voor vragen of opmerkingen over deze checklist kunt u contact opnemen met [Robert Hulshof: robert.hulshof@crow.nl](mailto:Robert.Hulshof@crow.nl).

Aanpassing nieuwe versie handleiding

In deze handleiding (versie 2020) is - in vergelijking met de voorgaande versie (2018) - de werkwijze voor stap 10 'effectmeting' aangepast. Er gelden vanaf nu voor stap 10 twee extra randvoorwaarden:

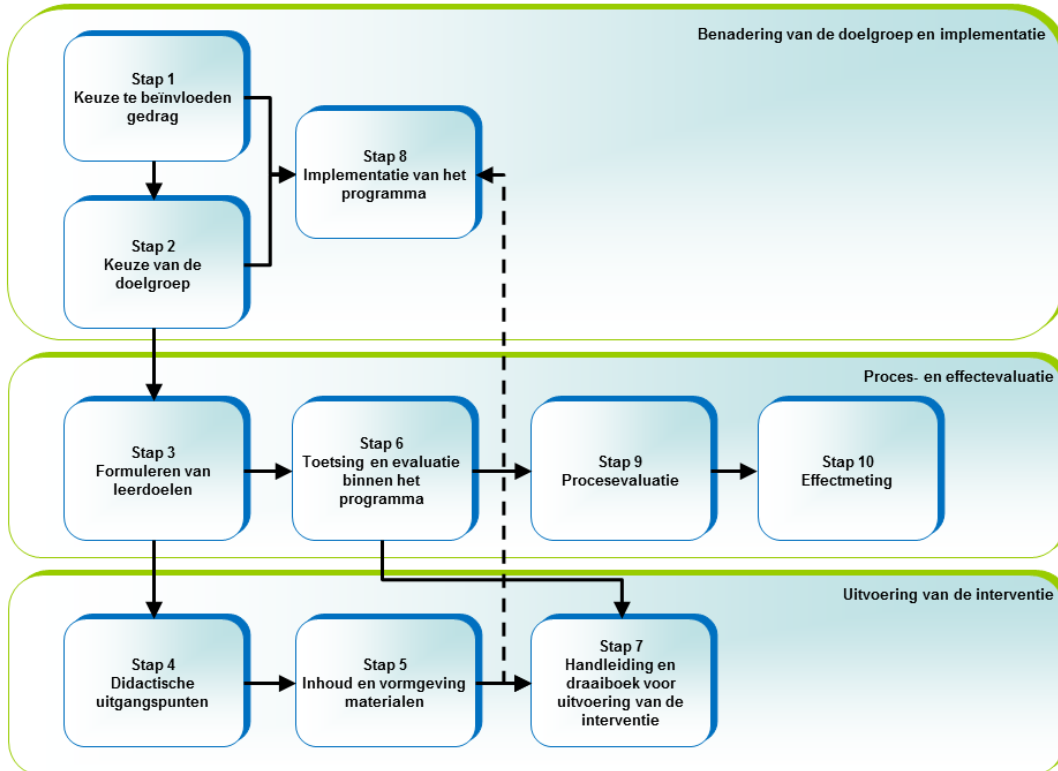
- de effectmeting mag niet ouder zijn 5 jaar;
- de effectmeting heeft plaatsgevonden voor het volledige programma, en niet voor een deel daarvan.

Bij de bespreking van stap 10 worden de veranderingen in meer detail toegelicht.

¹ <https://www.crow.nl/mobiliteit-en-gedrag/bibliotheek/kennisdocumenten/leerdoelendocument-permanente-verkeerseducatie?onderwerp=520&page=1&searchsort=date&pagesize=10&parenturl=/Mobiliteit-en-Gedrag/Bibliotheek>.

Samenhang van de stappen

Het onderstaande schema geeft een overzicht van de 10 stappen van de checklist.

De eerste vier stappen zijn cruciaal bij de ontwikkeling van een verkeerseducatieprogramma. Hoe mooi de materialen er ook uitzien en hoe groot het bereik van het programma ook mag zijn, als de verkeerde leerinhoud wordt aangeboden en/ of de verkeerde doelgroep wordt bereikt zal het programma niet het gewenste effect sorteren.

In de handleiding (stap 7) komt de informatie uit stappen 1 tot en met 5 terug. Stap 8 heeft betrekking op de implementatie van het programma en het benaderen van de doelgroep. Stap 8 heeft daarom een sterke relatie met stappen 1 en 2, en de informatie over de implementatie komt ook terug in de handleiding.

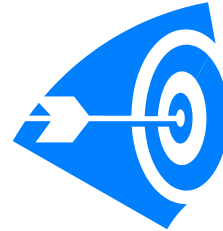
Stappen 6, 9 en 10 geven informatie over wat nodig is voor een goede manier van evalueren en toetsen van de leerdoelen en het proces en het meten van effecten. Het formuleren van concrete leerdoelen (stap 3) is hiervoor eerst noodzakelijk.

Het stappenplan van de checklist is ook als interactieve PowerPoint beschikbaar.

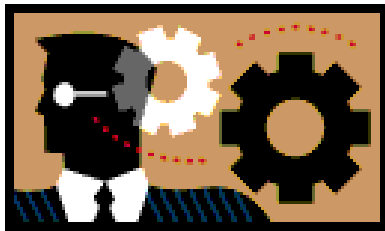
De stappen: uitleg en voorbeelden

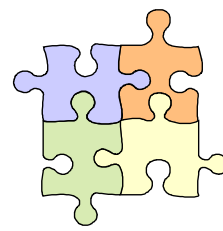
Stap 1. Keuze te beïnvloeden gedrag

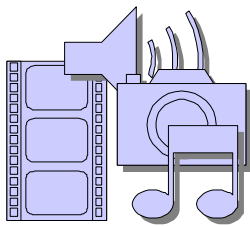
Stap 2. Keuze doelgroep

Stap 3. Leerdoelen

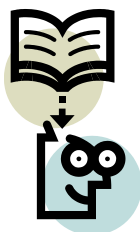
Stap 4. Didactische uitgangspunten

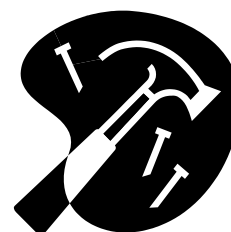
Stap 5. Inhoud en vormgeving

Stap 6. Toetsing en evaluatie binnen programma

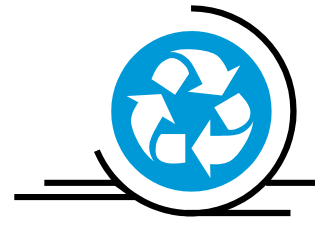
Stap 7. Handleiding en draaiboek

Stap 8. Implementatie

Stap 9. Procesevaluatie

Stap 10. Effectmeting

Stap 1

Keuze te beïnvloeden gedrag

Stap 1 is nodig om ervoor te zorgen dat de te ontwikkelen interventie of het te ontwikkelen programma zich daadwerkelijk richt op gedrag dat een probleem is voor de verkeersveiligheid:

- Kan het programma een positieve invloed hebben op de verkeersveiligheid?
- Is een eerste probleemanalyse gemaakt?

1a Richt het programma zich op gedrag of achtergronden van gedrag, waarvan een duidelijke relatie is aangetoond met verkeersveiligheid?

1b Is er een analyse gemaakt van de factoren die het risicogedrag aansturen/bepalen?

Stap 1a Richt het programma zich op gedrag of achtergronden van gedrag, waarvan een duidelijke relatie is aangetoond met verkeersveiligheid?

Uitleg

Is er sprake van een daadwerkelijk verkeersveiligheidsprobleem?

Voordat wordt overgegaan tot de ontwikkeling van een nieuwe verkeerseducatieve interventie is het belangrijk dat de ontwikkelaar is nagegaan of het onderwerp of het thema waarop de interventie zich richt ook daadwerkelijk een verkeersveiligheidsprobleem vormt. Is er met andere woorden een 'sense of urgency' om iets aan het betreffende probleem te doen? De interventie dient zich te richten op gedrag (of determinanten en achtergronden van dat gedrag) waarvan een duidelijke relatie met verkeersonveiligheid is aangetoond.

Is er een probleemanalyse beschreven en is er een duidelijke probleemstelling opgesteld? Wordt inzicht gegeven in de omvang van het probleem? Wordt inzicht gegeven in het mogelijke effect van de interventie?

Met andere woorden, is duidelijk omschreven wat het probleem is waarvoor de interventie is ontwikkeld en wat de gevolgen zijn in termen van verkeersonveiligheid?

Voorbeelden

Voortgezette rijopleiding (VRO)–risico is een eendaagse cursus voor motorrijders. In deze cursus leren cursisten risico's inschatten en risico situaties voorkomen door de rijstijl, voordat een risico-situatie ontstaat, aan te passen. Het gedrag waar VRO-risico op focust heeft een duidelijke relatie met verkeersveiligheid. Motorrijders onderschatten vaak hun kans om in een gevaarlijke situatie terecht te komen en overschatten de kans om zich hieruit te redden. Het gedrag waarop het programma zich richt kan dus de kans op ongevalsbetrokkenheid verlagen. Dit is duidelijk beschreven in de documentatie.

In 'Fiets zonder Beats' staat een aantal karakteristieke verkeerssituaties centraal over de risico's van bellen, sms'en en muziek luisteren op de fiets. Deze interactieve verkeersles probeert de jongeren in te laten zien dat bellen of muziek luisteren op de fiets gevaarlijk kan zijn. Ook dit programma heeft stap 1 netjes uitgewerkt. Het probleemgedrag is goed gekozen: de telefoon wordt door middelbare scholieren steeds vaker gebruikt tijdens het fietsen. Dit verhoogt aantoonbaar het risico op een ongeval.

Stap 1b Is er een analyse gemaakt van de factoren die het risicogedrag aansturen/bepalen?

Uitleg

Zijn de factoren in kaart gebracht die het risicogedrag bepalen?

Het benoemen van dit probleemgedrag in deze stap is niet voldoende. Het gaat erom dit probleemgedrag verder te analyseren. Welk gedrag wil men aanpakken/ veranderen/ afleren? Welke factoren dragen bij de aan de totstandkoming van dit gedrag? Is het ongewenste gedrag/ probleemgedrag duidelijk en helder beschreven in termen van determinanten en achterliggende factoren?

Ook is het in deze fase al van belang na te gaan op welk niveau van veilig handelen in het verkeer het risicovolle gedrag van toepassing is. Deze niveaus van veilig handelen worden kort beschreven bij stap 3 en, een uitgebreidere toelichting is te vinden in bijlage 2. Met name op het niveau van persoonlijke levensstaken liggen kansen voor het toepassen van herijkingsprincipes bij het ontwikkelen van een programma. Dit niveau vaak gaat vaak om meer algemene 'skills-for-life'. Oftewel, kennis en vaardigheden die nodig zijn om veilige, verantwoorde keuzes te maken en die niet uitsluitend nodig zijn in het verkeer.

Risicogedrag in het verkeer staat niet los van risicogedrag in een andere context. Gedragingen zoals roken, drinken, (on)veilig vrijen, (on)gezonde voeding en risicovol gedrag in het verkeer hebben gemeenschappelijke determinanten. Voorbeelden van belangrijke gemeenschappelijke determinanten op het niveau van persoonlijke levensstaken (vooral bij adolescenten) zijn: de opvatting dat veilig / gezond gedrag voldoende op korte termijn in de weg staat, de ervaren subjectieve normen van leeftijdgenoten en de eigen effectiviteit in nee zeggen (oftewel: weerstand kunnen bieden aan groepsdruk).

Het gaat in deze stap om een eerste probleemanalyse. De uitwerking in specifieke leerdoelen komt in stap 3 aan de orde.

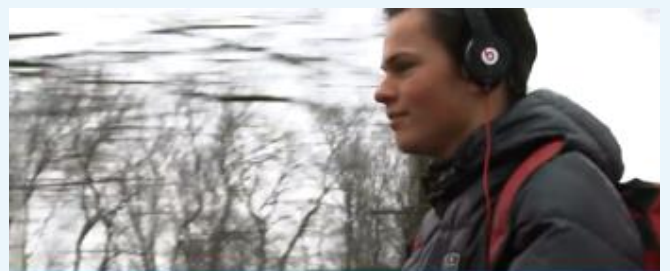
Voorbeelden

Het heeft weinig zin om een programma voor beginnende bestuurders te ontwikkelen, waarbij het aanleren van de kennis van de verkeersregels centraal staat. Beginnende bestuurders lopen weliswaar een groot risico om bij een verkeersongeval betrokken te raken, maar het achterliggende probleem is niet een gebrekkige kennis van de verkeersregels, maar een gebrek aan ervaring met en herkenning van risicovolle situaties en hoe het gedrag hierop aan te passen.

Voor Fiets zonder beats is de analyse van de probleemfactoren uitgewerkt in de Handleiding gastdocent. Het gebruik van de mobiele telefoon tijdens het fietsen zorgt voor afleiding. Daardoor vermindert de aandacht voor het verkeer om de fietser heen. De kans op ongelukken wordt daardoor groter.

Het probleemgedrag waar VRO-risico op inspeelt is helder beschreven, met inzichten in achterliggende factoren. Het programma richt zich op vroegtijdig risico's ontdekken en herkennen, dus het moment voorafgaand aan dat een noodgreep nodig is. Cursisten leren dit moment te herkennen, te analyseren en een actie te bedenken. De koppeling tussen deze factoren en verkeersonveiligheid is gemaakt, en de analyse is overzichtelijk uitgewerkt op papier.

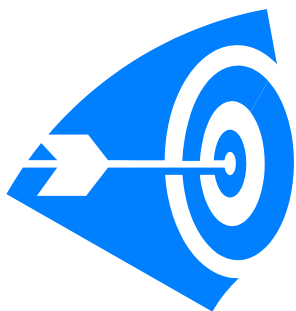

Fight Your Inner Monkey heeft tot doel jongeren in de leeftijd van 15 tot 18 jaar bewuster te maken van de aanwezigheid en invloed van groepsdruk. Jongeren simpelweg vertellen dat groepsdruk aanzet tot risicovol gedrag en hen uitleggen hoe je groepsdruk weerstaat, werkt niet. Zij moeten dit zelf ervaren. Fight Your Inner Monkey is zo opgezet dat de jongeren met elkaar op een positieve manier ervaren wat groepsdruk is. In zes lessen gaan zij tijdens het vak CKV aan de slag met het mechanisme van groepsdruk en maken in groepjes een film over het onderwerp. Risicogedrag in het verkeer kan door jongeren worden aangedragen als voorbeeld van situatie waarin groepsdruk een rol speelt. De keuze van het te beïnvloeden gedrag is goed onderbouwd en er is een analyse gemaakt van de factoren die het risicogedrag aansturen. Deze is opgenomen in de handleiding.

Stap 2

Keuze van de doelgroep

Stap 2 is nodig om ervoor te zorgen dat de interventie inspeelt op de juiste doelgroep en dat de doelgroep ook daadwerkelijk wordt bereikt:

- Is beschreven wie deel uitmaakt van de doelgroep?
- Is beschreven hoe de doelgroep kan worden bereikt?

2a *Richt het programma zich op de doelgroep die het probleemgedrag vertoont of mogelijk gaat vertonen?*

2b *Kan de doelgroep worden bereikt?*

Stap 2a Richt het programma zich op de doelgroep die het probleemgedrag vertoont of mogelijk gaat vertonen?

Uitleg

Is duidelijk omschreven welke personen het probleemgedrag vertonen of kunnen gaan vertonen?

Een programma dient zo goed mogelijk te beschrijven welke personen deel uitmaken van de doelgroep. Bij wie moeten de problemen/ risico's worden verminderd? Om wie gaat het? Hoe groot is de doelgroep? Welke specifieke kenmerken zijn van belang?

Voorbeelden

Bij de groep jonge beginnende bestuurders zijn met name de jonge mannen verantwoordelijk voor het hoge ongevalsrisico. Een programma dat zich op deze probleemgroep richt, zou dan ook met name deze jonge mannen moeten bereiken.

Streetbeat is een project waarin op interactieve wijze jongeren worden geprikkeld om na te denken over het verkeer en hun eigen gedrag daarin. Dit leidt tot het inzicht dat zij zelf hun gedrag, en daarmee verkeerssituaties, kunnen beïnvloeden. Bij Streetbeat gaan jongeren klassikaal met elkaar in debat met elkaar en het is bestemd voor scholieren in zowel de onder- en bovenbouw van het voortgezet onderwijs, met name het vmbo. Het programma wordt afgestemd op de leeftijd en levensfase van de groep. De doelgroep voor dit programma is goed gekozen. Jongeren in de middelbare schoolleeftijd zijn eerder dan andere leeftijdsgroepen geneigd risico's te nemen en zij zijn zeer vatbaar voor groepsdruk. De thema's die behandeld worden bij Streetbeat sluiten daarmee goed aan op de doelgroep.

De VVN opfriscursus met praktijkrit richt zich op automobilisten vanaf 60 jaar. Het programma gaat ervan uit dat de grotere fysieke kwetsbaarheid een belangrijke achtergrond van het hoge ongevalsrisico is en dat functiestoornissen ertoe leiden dat ouderen meer bij bepaalde typen ongevallen betrokken zijn. De opfriscursus bestaat uit een online kennistest, twee theorielessen en indien gewenst een praktijkrit. De doelgroep van de opfriscursus (namelijk automobilisten vanaf 60 jaar), sluit goed aan bij het gekozen gedrag. Hoe hoger de leeftijd, hoe groter de kans dat beschreven problemen zich voordoen. Er zou nog meer aandacht kunnen zijn voor de diversiteit in de doelgroep. Sommige ouderen blijven lang gezond en functioneren tot op hoge leeftijd nog prima in het verkeer, terwijl andere ouderen al vrij vroeg met functiebeperkingen worden geconfronteerd en al vroeg moeite hebben om zich veilig door het verkeer te bewegen.

Stap 2b Kan de doelgroep worden bereikt?

Uitleg

Is beschreven op welke manier de doelgroep die het probleemgedrag vertoont het beste kan worden bereikt?

Om ervoor te zorgen dat het programma uiteindelijk effectief is, is het van belang dat het programma goed aansluit bij de (belevingswereld van de) doelgroep en de doelgroep kan worden bereikt. Vragen die daarbij relevant zijn, zijn: Is de doelgroep te interesseren om deel te nemen aan het educatieve programma? Wat is de impact van het probleem voor de direct betrokkenen? Ervaren zij het als een daadwerkelijk probleem? Ervaren zij een bepaalde urgentie om iets aan het probleem te doen? Welke effectiviteitsverwachtingen heeft de doelgroep? Speelt het programma in op vragen, wensen en behoeften die bij de doelgroep leven?

Wanneer er bij de doelgroep geen duidelijk probleembesef is, is het belangrijk dat het programma specifiek aandacht besteed aan de ontwikkeling van dat probleembesef. Soms is het mogelijk aan te sluiten bij een overkoepelend thema, dat ook bij andere gedragingen (veilig vrijen, verantwoord omgaan met social media, gezonde leefstijl) een rol speelt en waarmee je gemakkelijker een ingang bij de doelgroep hebt. Denk daarbij aan invloed van de groep, vergroten van weerbaarheid en zelfredzaamheid, controle van impulsen, omgaan met emoties.

De behoefte aan educatie of scholing hoeft niet direct bij de doelgroep zelf te liggen. Soms kan de doelgroep bereikt worden omdat zij verplicht zijn een bepaald lesprogramma te volgen. Denk ook aan andere kanalen om de doelgroep te bereiken. Een cruciale rol speelt de sociale omgeving van de doelgroep, zoals ouders, vrienden, familie, collega's, medeleerlingen, teamgenoten of mantelzorgers. Ouders spelen een belangrijke rol spelen in het leven van kinderen en jongeren, en het is belangrijk ouders te betrekken en ouderbetrokkenheid te stimuleren bij interventies.

Voorbeelden

Deelnemers voor de Opfriscursus worden geworven via brieven, artikelen in lokale kranten, advertenties en via de website van VVN. Op de website wordt ook veelvuldig meegedaan aan een digitale theorie-test. Dat is een slimme manier om ouderen te interesseren voor de cursus. De theorie-cursus wordt betaald door de gemeente of provincie, en voor de praktijkrit betalen deelnemers maximaal 10 euro. De financiële drempel is dus laag. Aangezien de praktijkrit sommige mensen kan weerhouden van deelname, wordt deze mogelijkheid pas tijdens het theorie-deel gecommuniceerd. Daardoor wordt een bredere doelgroep bereikt.

De doelgroep gekozen voor Streetbeat (namelijk jongeren in het voortgezet onderwijs) sluit aan bij de vraag vanuit de scholen en niet bij een vraag van de jongeren zelf. De jongeren ervaren zelf geen probleem. Via de scholen is het wel mogelijk om de jongeren te bereiken. De onderwerpen zijn actueel en sluiten goed aan bij zaken waar de jongeren mee te maken hebben.

VVN Opfriscursus

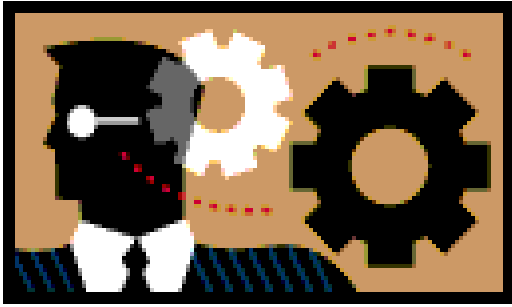
Fris het op!

→ Korte verkeerstest

→ Uitgebreide verkeerstest

Keetkeur is bedacht door de stichting Plattelands Jongeren, omdat ze keten in een positiever daglicht willen zetten. Keetkeur is bedoeld voor keethouders, hun bezoekers en hun ouders, maar ook voor gemeentes die met keten in gesprek willen. Keetkeur ondersteunt keeteigenaren en hun bezoekers om alles rondom hun keet op een verantwoorde manier te regelen, of om zelf een keet op te starten. Omdat Keetkeur al in gesprek is met jongeren over middelengebruik en dichtbij de belevingswereld van jongeren staat, kunnen partijen die zich bezighouden met verkeersveiligheid met hen samenwerken om te bezien hoe je met jongeren het gesprek aangaat over veilig van de keet weer naar huis komen. Keetkeur is niet als programma opgenomen in de Toolkit en noemen we hier als voorbeeld voor herijking.

de leerdoelen betrekking?

Stap 3 is nodig om ervoor te zorgen dat duidelijk en helder is wat de interventie of het programma bij de doelgroep moet veranderen:

- Welke concrete aspecten van het gedrag moeten worden veranderd?
- Gaat het om kennis, vaardigheid en/of motivatie?
- Zijn de leerdoelen concreet en specifiek genoeg geformuleerd?
- Zijn de leerdoelen zo geformuleerd, dat je later ook kunt meten of ze zijn gehaald?
- Op welke niveaus van veilige en verantwoorde verkeersdeelname hebben

De informatie die betrekking heeft op stap 3 dient in ieder geval terug te vinden te zijn in de trainers- of docentenhandleiding die bij het product of programma hoort. Tevens dienen de leerdoelen bij voorkeur ook te zijn verwoord in het cursistenmateriaal, in een voor de doelgroep begrijpelijke taal. Het is immers ook voor de cursisten belangrijk te weten welke doelen in het product of programma centraal staan en wat zij beoogd worden te leren.

Stap 3 is een cruciale stap. Als hier de verkeerde doelen worden gesteld of als de doelen onvoldoende helder zijn geformuleerd, zullen de vervolgstappen niet goed worden gezet en zullen hier verkeerde keuzen worden gemaakt. Zeker bij complex gedrag kan het voor de ontwikkelaar zinvol zijn om externe materiedeskundigen bij het formuleren van de leerdoelen te betrekken.

In bijlage 3 van dit document is extra informatie opgenomen over het formuleren van leerdoelen

3a Sluiten de leerdoelen van het programma aan op de factoren die de gedragsverandering bevorderen?

3b Zijn er specifieke doelen geformuleerd in termen van te veranderen gedrag?

3c Zijn de algemene gedragsdoelen uitgewerkt in concrete (voorwaardelijke) leerdoelen met betrekking tot wat deelnemers moeten kennen, kunnen en willen?

3d Zijn de leerdoelen helder, duidelijk én meetbaar beschreven?

3e Is beschreven én beargumenteerd aan welke niveau van veilig handelen aandacht wordt besteed?

Stap 3a Sluiten de leerdoelen aan op de factoren die de gedragsverandering bevorderen?

Uitleg

Beschrijven de leerdoelen op welke belangrijke determinanten van gedrag het programma aangrijpt?

Leerdoelen moeten aangeven op welke determinanten van het gedrag zij aangrijpen. Daartoe dient het programma in kaart gebracht te hebben welke factoren het probleemgedrag beïnvloeden. Met andere woorden er moet een theoretische en/ of empirische basis zijn voor de selectie van de determinanten van gedrag.

Verder is het van belang dat alle belangrijke determinanten aan de orde komen. Heeft de ontwikkelaar hier voldoende kennis van en is er zo nodig een beroep gedaan op externe ondersteuning?

Voorbeelden

Het niet gebruiken van fietsverlichting in het donker is een oorzaak van ongevallen onder jonge fietsers. Om het gebruik van fietsverlichting in deze groep te bevorderen, moet een programma aangrijpen op de achterliggende oorzaken. Als een belangrijke determinant van het niet gebruiken van de fietsverlichting in deze groep de druk van de peer group is ("je fietst gewoon niet met fietsverlichting"), moet het programma (om effectief te kunnen zijn) met name aan deze groepsdruk aandacht besteden.

Het Lagerhuisdebat is een interactief discussieproject over rijden onder invloed van alcohol en/of drugs voor hbo-studenten in de leeftijd van 18-25 jaar. Aan de hand van stellingen gaan studenten het debat met elkaar aan. Doel is dat jongeren overtuigd raken van de ernst van de gevaren van het rijden onder invloed van alcohol en/of drugs. De leerdoelen sluiten aan op de factoren die de gedragsverandering bevorderen. Zo is het deels gericht op het verhogen van kennis (gevaren van alcohol en drugs in het verkeer), maar vooral ook op het veranderen van de attitude, verminderen van de risicoacceptatie en verhogen van het verantwoordelijkheidsgevoel.

Split the Risk is een interventie/lespakket voor vmbo-leerlingen tussen de 12 en 18 jaar en is gericht op het bewustmaken van risicogedrag, groepsdruk en de gevolgen ervan. Dit lespakket gaat in op een combinatie van factoren: wrong time, wrong place and the wrong action. Er zijn kerndoelen opgesteld voor het programma en ook per onderdeel zijn de leerdoelen goed uitgewerkt in de handleiding. Kerndoelen: door middel van het lespakket verkrijgen de leerlingen inzicht in...

- risicovol gedrag en de mogelijk daaruit voortvloeiende ongelukken en gevolgen;
- hun eigen persoonskenmerken die een relatie vertonen met risicovol gedrag;
- mogelijkheden en manieren om risico's in te schatten en daarmee te verkleinen.

Stap 3b Zijn er specifieke doelen geformuleerd in termen van te veranderen gedrag?

Uitleg

Welk concrete gedragingen wil het programma beïnvloeden?

De doelen die het programma wil bereiken moeten duidelijk zijn beschreven in termen van concreet te veranderen gedrag/gedragingen. Het gaat om wat de doelgroep moet doen/moet veranderen, niet om wat ze weten/beseffen.

Gedragsdoelen moeten niet zijn geformuleerd op het niveau van het algemeen veilige verkeersgedrag dat wordt beoogd: bijvoorbeeld "jonge beginnende automobilisten houden na de training rekening met risico's in het verkeer". Maar de doelen moeten zijn geformuleerd op het niveau van wat men moet doen om dat algemene gedrag uit te voeren: bijvoorbeeld "jonge beginnende automobilisten passen altijd de rijsnelheid aan wanneer zij een voetgangersoversteekplaats naderen".

Voorbeelden

Om leerling automobilisten bij een theorieles te laten inzien dat autorijden en drinken van alcohol niet samengaan moet je: ze doordringen van de risico's van rijden onder invloed (dus werken aan de risicoperceptie; Leerdoel: "De leerlingen kennen de gevolgen van rijden onder invloed voor de kans op en de ernst van ongevallen")

- ervoor zorgen dat ze de combinatie van drinken en autorijden persoonlijk afkeuren (dus werken aan de attitude; Leerdoel: "De leerlingen erkennen het belang van het scheiden van rijden en drinken")
- ze ervan doordringen dat ze in het verkeer verantwoordelijk zijn voor de eigen veiligheid en die van andere verkeersdeelnemers (dus werken aan het verantwoordelijkheidsbesef; Leerdoel: "De leerlingen erkennen dat ze een eigen verantwoordelijkheid hebben bij de beslissing om rijden en drinken te scheiden")
- ze ervan doordringen wat de sociale norm ten aanzien van rijden onder invloed is (dus laten zien dat de maatschappij de combinatie van rijden en drinken niet accepteert; Leerdoel: "De leerlingen weten dat rijden onder invloed in het algemeen door anderen wordt afgekeurd").

De leerdoelen van Split the Risk zijn specifiek uitgewerkt. Bij één van de onderdelen zijn de leerdoelen bijvoorbeeld:

- leerlingen kunnen aangeven welke risicofactoren, zintuigen en lichamelijke reacties een rol spelen in risicovolle situaties.
- leerlingen kunnen risicovolle situaties analyseren en de gevolgen van een ongeluk onder woorden brengen.

Door de leerdoelen te formuleren als "aangeven" en "onder woorden brengen" wordt verwezen naar daadwerkelijk gedrag dat leerlingen moeten laten zien.

Stap 3c Zijn de algemene gedragsdoelen uitgewerkt in concrete (voorwaardelijke) leerdoelen met betrekking tot wat deelnemers moeten kennen, kunnen en willen?

Uitleg

Is bij de uitwerking van de gedragsdoelen onderscheid gemaakt tussen leerdoelen op het niveau van cognitie (kennen), vaardigheid (kunnen) en houding/motivatie (willen)?

Een beschrijving van de specifieke gedragingen is niet voldoende. De gedragingen worden bepaald door specifieke factoren binnen en buiten de persoon (interne en externe determinanten). Om de specifieke gedragsdoelen te realiseren moeten de relevante en beïnvloedbare interne en externe determinanten veranderd worden. Er zijn dus doelstellingen nodig op het niveau van de determinanten die beschrijven wat de deelnemers moeten leren met betrekking tot de interne factoren en wat er in de omgeving van het individu moet veranderen (veranderdoelen).

De specifieke gedragsdoelen beschrijven welke gedragsverandering uiteindelijk met de interventie wordt beoogd (bijvoorbeeld: "Na deelname aan de training rijden cursisten niet meer onder invloed van alcohol"). Om dat uiteindelijke gedragsdoel te bereiken moeten eerst intermediaire of voorwaardelijke leerdoelen worden gehaald. Deze leerdoelen zijn specifiek en richten zich op het veranderen van een specifieke determinant van het gedrag.

Voorbeelden

Mogelijke splitsing leerdoelen in kennen, kunnen en willen:

- "De cursist weet wat de invloed van alcohol op het lichaam is" (kennen),
- "De cursist kan weerstand bieden aan de druk van de sociale omgeving" (kunnen) of
- "De cursist is gemotiveerd om het gebruik van alcohol en verkeersdeelname te scheiden" (willen).

Het Dode Hoek-project is erop gericht om leerlingen uit de groepen 7 of 8 van het basisonderwijs of uit klas 1 en 2 van het voortgezet onderwijs bewust te maken van de dode hoeken van een groot voertuig. In de handleiding is een reeks leerdoelen opgenomen, waarbij is aangegeven of het leerdoel inspeelt op kennen, kunnen of willen. Bijvoorbeeld: "De leerlingen weten aan het eind van de les waar de dode hoeken zijn van een groot voertuig (kennen) en kunnen ze aanwijzen (kunnen)".

Stap 3d Zijn de leerdoelen helder, duidelijk én meetbaar beschreven?

Uitleg

Zijn de leerdoelen beschreven in concrete gedragstermen? Zijn de leerdoelen zo geformuleerd, dat je later ook kunt meten of ze zijn gehaald?

Zijn de leerdoelen voldoende concreet, zodat na afloop van de educatieve activiteiten kan worden vastgesteld of ze al dan niet zijn behaald? Actieve formulering is het devies. Dus niet: "Deelnemers zijn zich bewust van de gevaren van rijden onder invloed". Maar: "Deelnemers benoemen de gevaren van rijden onder invloed".

Zijn de leerdoelen **SMART** (Specifiek, Meetbaar, Acceptabel, Realistisch en Tijdsgebonden) geformuleerd?

- **Specifiek:** Wat wil je precies veranderen en bij wie?
- **Meetbaar:** Bevat de formulering van het doel het wart, bij wie, wanneer, hoe lang en in welke mate? Wat is de beoogde omvang van de effecten? Hoeveel wil je gaan doen? Is het doel zo geformuleerd dat je kunt controleren of het bereikt wordt?
- **Acceptabel:** Is er draagvlak voor wat je wilt doen? Beschouwen de betrokkenen de doelen als zinvol?
- **Realistisch:** Zijn de doelen zo geformuleerd dat ze haalbaar zijn in de specifieke situatie en onder de vereiste randvoorwaarden?
- **Tijdsgebonden:** Op welke termijn denk je de doelen te kunnen behalen?

SMART geformuleerde leerdoelen zijn met name ook van belang met het oog op het meten van de effecten van de ontwikkelde interventie (zie ook stappen 9 en 10).

Voorbeelden

'Power of control' is een training waarin verkeerseducatie wordt gekoppeld aan andere maatschappelijke thema's, zoals alcohol en druggebruik, sociale veiligheid in het openbaar vervoer, pesten en loverboys. De training leert hoe jongeren steviger in hun schoenen kunnen staan en hoe zij bewust hun houding kunnen bepalen in uiteenlopende situaties, onder andere het verkeer. Het programma spreekt jongeren aan op hun verantwoordelijkheid en zij leren hoe ze moeten omgaan met prikkels vanuit de buitenwereld en vanuit zichzelf. De leerdoelen van Power of Control zijn zoveel mogelijk in meetbare termen beschreven en waar mogelijk SMART uitgewerkt, bijvoorbeeld: "Elke leerling kan aan het einde van de les één verkeersregel noemen die hij/zij tot nu toe (soms) overtrad, maar waarvan hij/zij nu inziet dat het belangrijk is om zich er wel aan te houden".

Voor het discussieproject Lagerhuisdebat zijn de leerdoelen specifiek en meetbaar uitgewerkt. Een voorbeeld is "Na afloop van programma benoemen de jongeren de gevaren van het rijden onder invloed van alcohol en drugs." Of dit doel is bereikt kan gemakkelijk nagegaan worden.

Stap 3e Is beschreven én beargumenteerd aan welke niveau van veilig handelen aandacht wordt besteed?

Uitleg

Aan welke niveaus van veilig en verantwoord verkeersgedrag wordt aandacht besteed?

Op een veilige en verantwoorde wijze deelnemen aan het verkeer betekent dat iemand keuzen moet maken en taken moet uitvoeren op verschillende niveaus.

Met betrekking tot het veilig handelen in het verkeer kan onderscheid gemaakt worden in:

- operationeel niveau: technische vaardigheden die nodig zijn om te kunnen fietsen of te kunnen autorijden
- tactisch niveau: hierbij gaat het om het oplossen van allerlei situaties die je in het verkeer tegenkomt; daarvoor is het onder andere nodig dat je de verkeersregels kent en kunt toepassen; ook tijdig mogelijke risico's zien en er vervolgens adequaat op reageren gebeurt op dit niveau
- strategisch niveau: op dit niveau gaat het om keuzen die je maakt voordat je daadwerkelijk het verkeer ingaat: heb ik mijn route goed voorbereid? ben ik voldoende uitgerust?
- niveau van persoonlijke levensstaken: hoe je als persoon in elkaar zit kan van invloed zijn op je verkeersdeelname; leefstijl, sociale achtergrond, sekse en andere persoonlijke kenmerken kunnen van invloed kunnen zijn op attitudes, rijgedrag en ongevalbetrokkenheid.

Verkeerseducatie richt zich vaak op het aanleren van technische basisvaardigheden (het operationeel niveau). Als je je daartoe beperkt bestaat het gevaar dat mensen denken dat ze ook complexe situaties aan kunnen en ook dat ze meer risico's kunnen nemen. Verkeerseducatie kan op die manier zelfs averechts werken. Het is belangrijk om ook aandacht te schenken aan bijvoorbeeld de persoonlijke kenmerken van een verkeersdeelnemer. En om duidelijk te maken dat je als verkeersdeelnemer al voor je op weg gaat, kiest uit een groot aantal opties: welk vervoermiddel, welk tijdstip, wel of niet drinken, enzovoort. Allemaal factoren die van invloed zijn op het verkeersgedrag en die aan bod moeten komen voor een evenwichtige aanpak van verkeerseducatie.

Met name op het niveau van persoonlijke levensstaken liggen kansen voor het toepassen van herijkingsprincipes. Dit niveau gaat vaak om meer algemene 'skills-for-life'. Oftewel, kennis en vaardigheden die nodig zijn om veilige, verantwoorde keuzes te maken en niet uitsluitend nodig zijn in het verkeer.

Een product of programma moet duidelijk beschrijven aan welke niveaus van veilig en verantwoord handelen in het verkeer aandacht wordt besteed. Als het product of programma pretendeert een 'dekkend' aanbod te doen, moeten op alle niveaus leerdoelen zijn geformuleerd. Als een product zich beperkt tot een of twee niveaus, moet het programma hier helder over zijn. Bijvoorbeeld als een product zich alleen richt op het aanleren op de verkeersregels, dan moet dat in de productbeschrijving duidelijk gedocumenteerd zijn. Tevens moet dan aangegeven worden, dat pas in samenhang met andere producten van een volledig verkeerseducatief aanbod sprake kan zijn.

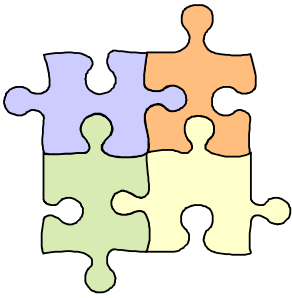
Voorbeelden

Je vriend heeft stevig gedronken en wil je op de brommer thuisbrengen. Jij vindt het wel stoer, maar eigenlijk onverantwoord. Wat doe je?

Er is bij het formuleren van de leerdoelen van Power of Control ook aandacht besteed aan de niveaus van veilig handelen. Er is beargumenteerd waarom de keuze is gemaakt vooral op de twee hogere niveaus (persoonlijke factoren en strategische vaardigheden) te focussen. Zo wordt aan technische vaardigheden geen aandacht besteed omdat de verwachting is dat de jongeren die inmiddels onder de knie hebben.

Split the risk richt zich op het strategisch niveau en niveau van persoonlijke levensstaken. Dat is op basis van doelgroepenonderzoek besloten. In de handleiding is dit goed beschreven.

Stap 4 is nodig om ervoor te zorgen dat de juiste technieken, strategieën en methodieken worden ingezet om de opgestelde leerdoelen te bereiken:

- Worden gemaakte keuzen onderbouwd met uitkomsten van wetenschappelijk onderzoek? Zo nee, bij welke theoretische modellen kan worden aangesloten?
- Worden theorie en praktijk geïntegreerd?
- Is duidelijk hoe men het nieuwe gedrag kan toepassen?
- Wordt het zelfsturend en zelflerend vermogen aangesproken?
- Worden de juiste werkvormen toegepast?
- Wordt er voldoende gevarieerd in werkvormen?

Bij deze stap staat met name centraal de vraag of de leerinhoud op een effectieve manier wordt overgebracht op de doelgroep: "Zijn de toegepaste didactische uitgangspunten de juiste, gezien de kenmerken van de doelgroep, de te realiseren leerdoelen en de leerstijl van de cursisten".

Om gefundeerde keuzen te kunnen maken, moet iemand goed zijn ingevoerd in de didactiek. Keuzen kunnen niet worden gemaakt op basis van 'gezond verstand'. Zonodig zal voor deze stap een beroep op externe deskundigheid gedaan moeten worden.

In bijlage 4 van dit document is extra informatie opgenomen over de uitwerking van didactische uitgangspunten.

4a Worden de toegepaste didactische uitgangspunten en methoden beargumenteerd en onderbouwd?

4b Sluiten de gekozen werkvormen aan bij de gestelde leerdoelen c.q. bij de beschreven lessituaties?

4c Besteedt het programma aandacht aan de integratie van theorie en praktijk?

4d Stimuleert het programma een actieve betrokkenheid van de deelnemers bij het leerproces?

4e Biedt het programma voldoende mogelijkheden om verschillende werkvormen toe te passen en om het programma zodoende op maat te maken voor de doelgroep en de individuele deelnemers?

Stap 4a Worden de toegepaste didactische uitgangspunten en methoden beargumenteerd en onderbouwd?

Uitleg

Wordt aangesloten bij uitgangspunten die zich al in de praktijk bewezen hebben of die ten minste zijn gebaseerd op een theoretisch model met betrekking tot didactisch handelen?

Worden er technieken, methodieken en strategieën toegepast die zich in de praktijk bewezen hebben (en liefst via wetenschappelijk onderzoek zijn vastgesteld)? Wordt er bij gebrek aan deze bewezen praktische werkwijzen gebruik gemaakt van theoretische modellen die het verkeersgedrag op basis van wetenschappelijke inzichten verklaren?

Daarbij moet worden gekeken naar de volgende drie aspecten:

- theoretische methodieken van gedragsverandering: Sluiten de gekozen methodieken aan bij de veranderdoelen die worden nagestreefd?
- randvoorwaarden: Worden de randvoorwaarden waaronder een methodiek effectief is beschreven? Wordt hier voldoende aandacht aan besteed?
- praktische toepassing: Worden de gekozen methodieken op een juiste manier vertaald naar praktische veranderingsstrategieën, met inachtneming van de randvoorwaarden?

Vaak worden in de praktijk van verkeerseducatie nog keuzen gemaakt op basis van een tussen de werkers in het veld geaccepteerde notie over wat werkzaam is, zonder dat er een wetenschappelijke basis voor is. Dat heeft te maken met het feit dat een echte verkeersdidactiek nog ontbreekt.

Ook wordt een programma vaak beoordeeld op het feit dat de ontvangers van de verkeerseducatie het aanbod in ruime mate afnemen en het programma enthousiast ontvangen wordt. Dit handelen lijkt dan gebaseerd te zijn op een bewezen theorie, maar is dat natuurlijk niet.

Wordt de gekozen didactische aanpak onderbouwd? Hiervoor kunnen onderzoeksliteratuur, theorieën of een model voor gedragsverandering worden gebruikt.

Is er nog geen onderzoek naar deze of een vergelijkbare aanpak voor verkeerseducatie beschikbaar, dan zou gebruikgemaakt kunnen worden van onderzoek naar en ervaringen met een vergelijkbare aanpak in een ander werkveld. Als er geen wetenschappelijke theorie/ model en geen onderzoek beschikbaar is, dient tenminste te zijn beredeneerd waarom de ontwikkelaar denkt dat de interventie voor de betreffende doelgroep (en in het licht van de gestelde leerdoelen) werkt.

Informatie over de gehanteerde didactische uitgangspunten moet in de trainers- of docentenhandleiding zijn opgenomen. Wanneer deze informatie ontbreekt, wordt aan deze substap niet voldaan.

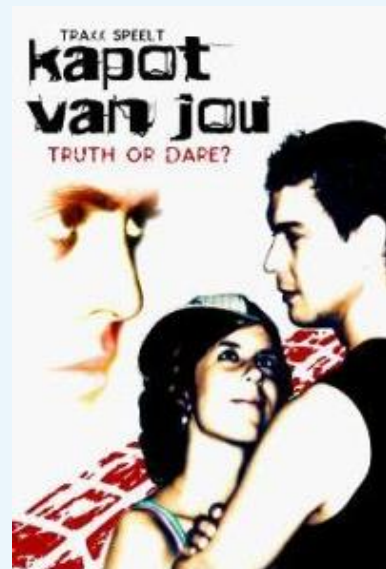
Voorbeelden

Een inmiddels bekend voorbeeld uit de praktijk is de 'gezond verstand'-theorie die zegt dat het nuttig is om aan automobilisten een slipcursus aan te bieden waarbij zij vaardigheden aanleren om hun auto onder moeilijke omstandigheden onder controle te houden. Maar de praktijk wijst uit, dat automobilisten na dit soort trainingen (doordat ze denken noodsituaties onder controle te hebben) meer risico's nemen en meer ongevallen hebben. Met andere woorden, dit soort trainingen is over het algemeen juist contraproductief voor de verkeersveiligheid. Hetzelfde geldt voor verkeerseducatieve programma's waarin eenzijdig de nadruk ligt op een confronterende aanpak. De 'gezond verstand'-notie is hier dat afschuwelijke beelden van verkeersongevallen een zodanig afschrikkende werking hebben, dat de personen die ermee geconfronteerd worden zich vervolgens veilig zullen gedragen. Ook hier blijkt uit onderzoek dat deze aanpak niet dat beoogde effect heeft.

Het programma van 'Drive Xperience' verlengt het leertraject van jonge beginnende bestuurders en vindt plaats op een moment dat in het algemeen kritisch is voor de bestuurders-carrière. Het maakt jongeren bewust van het eigen rijgedrag en de risico's die zij lopen. Het programma is primair gericht op verbetering van hogere orde vaardigheden als gevaarherkenning, inzicht in en beheersing van risico's en zelfreflectie. Een groepsdiscussie over risico's in het verkeer (waaronder die van alcoholgebruik) maakt onderdeel uit van het programma. Voor elk programmaonderdeel zijn de leerdoelen, werkvormen en uitvoering beschreven in een uitgebreid draaiboek. Uit de documentatie spreekt dat er over de stappen goed is nagedacht en er bewuste keuzes zijn gemaakt in de selectie van didactische methoden.

Kapot van jou is een theaterprogramma voor jongeren in het voortgezet onderwijs over alcoholgebruik, weerbaarheid en rouw in het verkeer. Het doel van "kapot van jou" is jongeren helpen weerstand te bieden aan verleidingen en groepsdruk in het verkeer. Het verhaal gaat over drie vrienden, gewone jongeren met gewone toekomstdromen. Ze hebben het allemaal zelf in de hand en willen dat ook graag zo houden totdat een fatale beslissing alles op z'n kop zet. Theater is gekozen als belangrijkste werkvorm. In de docentenhandleiding worden de verschillende werkvormen beschreven en beargumenteerd. Eén van de werkvormen is bijvoorbeeld poëzie (samen lezen en zelf schrijven van gedichten). Als doel wordt genoemd dat leerlingen inzicht krijgen in de werking van taal als middel om zich te uiten.

Stap 4b Sluiten de gekozen werkvormen aan bij de gestelde leerdoelen of bij de beschreven lessituaties?

Uitleg

Zijn de gekozen werkvormen goed onderbouwd en wordt beargumenteerd op welke leerdoelen ze aansluiten?

De werkvorm moet passen bij het gestelde leerdoel. Hieronder staat een aantal werkvormen. Per werkvorm is aangegeven voor welke situatie de betreffende werkvorm het meest geschikt is:

Doceren

- mondeling doorgeven van nieuwe informatie waarover de cursisten nog niet beschikken
- enthousiast maken van cursisten voor een bepaald onderwerp
- verstrekken van informatie die dient als inleiding op het uitvoeren van een vaardigheid
- geven van een verduidelijking of aanvulling bij schriftelijke informatie
- samenvatten of herhalen van onderwerpen die bijvoorbeeld in een ander lesonderdeel aan de orde kwamen

Onderwijsleergesprek

- opfrissen van kennis
- verbreden en verdiepen van kennis
- zoeken naar oplossingen en toepassingen
- verwerken van kennis
- analyse van problemen

Demonstratie en oefening

- voor het aanleren van eenvoudige psychomotorische handelingen¹
- voor het aanleren van complexe psychomotorische vaardigheden, die in onderdelen gesplitst kunnen worden
- voor het aanleren van min of meer routinematige handelingen

Opdrachten

- voor alle soorten leerdoelen, dus bijna altijd inzetbaar
- voor het verdiepen en verbreden van kennis, inzicht en vaardigheden
- als er veel geoefend moet worden

Discussievorm

- toe te passen bij affectieve, sociale en hogere cognitieve doelen²
- voor het vormen van meningen, oplossen van problemen en nemen van besluiten
- om intensief aan de discussie te kunnen deelnemen zou de groep niet groter moeten zijn dan twaalf personen

Voorbeelden

Voor het beïnvloeden van de attitude van jongeren ten aanzien van het gebruik van alcohol in het verkeer zijn uitsluitend klassikale werkvormen, waarbij een trainer/instructeur vooral docerend en eenzijdig informatieverstrekend bezig is, geen geschikte werkvorm. Voor het veranderen van een attitude zijn vooral interactieve werkvormen als leergesprekken en groepsdiscussies nodig.

¹ Hiermee worden bedoeld vaardigheden zoals het file parkeren met een auto en het rechtsaf slaan op de fiets.

² Een voorbeeld van een affectief leerdoel is: "De deelnemer toont zich emotioneel betrokken bij de gevolgen die een verkeersongeval heeft voor het slachtoffer en zijn familie." Een voorbeeld van een sociaal leerdoel is: "De deelnemer verklaart zich bereid rekening te houden met de tekortkomingen van zwakkere verkeerdeelnemers." Een voorbeeld van een hoger cognitief leerdoel is: "De deelnemer demonstreert dat hij in complexe verkeerssituaties tijdig op mogelijke risico's kan anticiperen en tijdig de juiste beslissingen kan nemen."

Kapot van jou heeft gekozen voor de ongebruikelijke werkvorm theater. Daarnaast kunnen er opdrachten worden gedaan met onder andere poëzie, drama's en debat aan de hand van stellingen. Theater is gekozen om daarmee zo dicht mogelijk bij de belevingswereld van de doelgroep te komen. De catwalk-opstelling maakt dat leerlingen letterlijk in de voorstelling zitten. Direct voor hun ogen speelt het schouwspel zich af. Ze worden in het verhaal gezogen en betrokken. Actieve deelname wordt hiermee gestimuleerd. Dit sluit aan bij het doel van dit programma, namelijk bewustwording.

Drive Xperience maakt gebruik van de werkvormen leergesprek en groepsdiscussie om risicogedrag in het verkeer, waaronder het gebruik van alcohol aan te kaarten. De leerdoelen van dit onderdeel zijn erop gericht een attitudeverandering te bewerkstelligen. Via een onderwijsleergesprek wordt eerst de kennis opgefrist, bijvoorbeeld over het effect van alcohol op het lichaam. Daarbij stelt de begeleider zich neutraal op en leveren de deelnemers veel input. De daarop volgende groepsdiscussie over risicogedrag in het verkeer en verantwoordelijkheid van de bestuurder is een geschikte methode om de attitude van deelnemers te beïnvloeden.

Stap 4c Besteedt het programma aandacht aan de integratie van theorie en praktijk?

Uitleg

Geeft het programma voldoende handvatten om theorie en praktijk op een effectieve manier te combineren?

In feite gaat het hier om een verdere uitwerking van de manier waarop de gekozen methodieken en werkvormen worden vertaald naar praktische veranderingsstrategieën. Zorgen deze strategieën ervoor dat de doelgroep leert om het gewenste gedrag te gaan vertonen in een concrete (verkeers)context?

Het leren moet uiteindelijk gericht zijn op het gewenste gedrag in concrete verkeerssituaties. Integratie van theorie en praktijk hoeft niet altijd binnen één product of programma te worden gerealiseerd. Wel moet in het product of programma dan zijn aangegeven, dat het in combinatie met een ander product/ programma moet worden toegepast zodat via die combinatie theorie en praktijk alsnog voldoende zijn geïntegreerd. In dat geval kan het product toch een score 1 (enigszins uitgewerkt) of 2 (goed uitgewerkt) kunnen behalen.

Een programma dat alleen aandacht besteedt aan de theorie (bijvoorbeeld de kennis van borden en regels) en geen relatie legt met de praktijk van het verkeer (de toepassing van de kennis van borden en regels in concrete verkeerssituaties) is over het algemeen niet effectief. Het zou een score 0 (onvoldoende uitgewerkt) krijgen. Als in het product geleerd wordt om de regels toe te passen in voor de leerlingen herkenbare situaties, zou het een score 1 (enigszins uitgewerkt) krijgen. Een score 2 (goed uitgewerkt) zou een product halen als gebruik gemaakt wordt van verkeerssituaties in de eigen omgeving, bijvoorbeeld aan de hand van foto's van lokale situaties.

Nog beter is het als het programma zo is ingericht dat leerlingen of deelnemers het geleerde daadwerkelijk in concrete verkeerssituaties kunnen toepassen. Voor een goede transfer is het belangrijk dat de deelnemers leren om kennis en vaardigheid die is opgedaan toe te passen in de eigen praktijk. Dat betekent dat de praktische trainingssituaties dicht moeten liggen bij de situaties waarmee de deelnemers dagelijks te maken hebben in hun eigen verkeerspraktijk.

Kennis, inzicht en begrip moeten ondersteunend zijn voor de gewenste gedragsverandering. Het leren moet gericht zijn op de uitvoeringspraktijk met veel aandacht voor informele regels. Er moet sprake zijn van betekenisvol leren, dit wil zeggen dat:

- de leerinhoud vertaald moet zijn in termen van concrete verkeerssituaties die herkenbaar zijn voor de cursisten
- ervoor gezorgd moet worden dat de cursisten het gevoel hebben dat ze iets leren dat een iets oplevert voor hun gedrag in concrete verkeerssituaties
- de leeractiviteiten moeten aansluiten bij de interesses van de cursisten.

Voorbeelden

- In een school-thuis routeproject kunnen de leerlingen worden gewezen op de algemene gevaren die zij op de route naar en van school tegenkomen aan de hand van veel voorkomende gevaarlijke situaties. Beter is het wanneer het project (tevens) aansluit bij de eigen verkeersomgeving van de leerlingen en aandacht besteedt aan de risico's en gevaarlijke situaties in de school-thuis route die zij dagelijks afleggen.
- Theorie en praktijk kunnen worden geïntegreerd door wat in de les geleerd is te koppelen aan praktische opdrachten die deelnemers zelf moeten uitvoeren in/voor verkeerssituaties die zij dagelijks tegenkomen. Zo kan in een 'dode hoek'-project voor het basisonderwijs aan leerlingen worden gevraagd om via een dagboekje in kaart te brengen welke risicovolle 'dode hoek' situaties zij hebben meegemaakt en hoe zij deze hebben opgelost.
- In een verkeersles wordt kinderen geleerd wat de regels zijn voor het oversteken. Ook wordt hen geleerd hoe ze deze kennis in de praktijk moeten toepassen. Daarvoor wordt een op het schoolplein ingericht parcours gebruikt. Er is sprake van een integratie van theorie en praktijk. De vraag is echter of de praktische oefening in de kunstmatige verkeerssituaties op het schoolplein voldoende is om ervoor te zorgen dat ze nu een en ander ook in het echte verkeer kunnen toepassen. Daarvoor is over het algemeen nog een laatste stap nodig, waarbij de leerkracht samen met de kinderen het echte verkeer ingaat en situaties oefent die ze op hun dagelijkse route naar de school tegenkomen.

Het thema dat Kapot van jou aanhaalt is voor jongeren en ouders heel herkenbaar. Door acteurs van eigen leeftijd (<25 jaar) komt de boodschap beter binnen. Deelnemers herkennen zich in het gedrag (voorbeeld) en worden aangezet zich te spiegelen aan de acteurs. Met opdrachten wordt het thema nog verder verdiept.

Drive Xperience heeft een praktische insteek, en er is dus veel aandacht voor transfer van het geleerde naar de praktijk van het verkeer. De deelnemers zijn tijdens een groot deel van het programma echt in het verkeer. Halverwege de praktijkrit met coach krijgen deelnemers feedback op hun rijstijl. Tijdens het vervolg van de rit kunnen zij de tips meenemen en verder oefenen met lastige situaties.

Stap 4d Stimuleert het programma een actieve betrokkenheid van de deelnemers bij het leerproces?

Uitleg

Wordt een actieve betrokkenheid van de deelnemers gestimuleerd? Wordt verder leren gestimuleerd?

Het is belangrijk dat deelnemers door het programma nieuw verworven kennis en bekwaamheden zo weten te gebruiken, dat hun functioneren in het verkeer aan kwaliteit wint en zij er voortaan zelfsturend en zelflerend mee omgaan. Bovendien is leren effectiever wanneer de deelnemers actief met de lesstof aan de slag zijn, tevens zoveel mogelijk persoonlijke doelen stellen (dus de algemene leerdoelen vertalen in persoonlijke leerdoelstellingen) en gebruik maken van hun zelfsturend en zelflerend vermogen. Zelflerend en zelfsturend leren betekent dat deelnemers zelf individuele leerpunten formuleren en zelf een aanpak bedenken.

Beheersing van vaardigheden zou zoveel mogelijk moeten worden geleerd door zelfsturing en door middel van autofeedback (wat gaat er volgens mij al goed en wat nog niet), beginnend in relatief eenvoudige, veilige situaties en langzaam opbouwend naar meer complexe, potentieel risicovolle situaties.

De trainers- of docentenhandleiding moet voldoende handvatten bevatten over de manier waarop de actieve betrokkenheid en het zelflerend vermogen van cursisten kan worden aangesproken.

Ook is belangrijk dat het actieve leren van de deelnemers ook na de interventie doorgaat. De effecten van programma's zijn vaak bescheiden als ze beperkt blijven tot de formele setting van de interventie. Het aanleren van veilig gedrag kost tijd, oefening in de praktijk en navolgen van voorbeelden van anderen. Daarom is het van belang dat er bij verkeerseducatie sprake is van het in gang zetten van een proces dat buiten/na de interventie wordt voortgezet. We spreken in dit verband ook wel van informeel leren of (verder) leren in de dagelijkse praktijk

Voorbeelden

- In de traditionele rijopleiding heeft de rij-instructeur vooral een instruerende taak, waarbij hij de leerling zegt hoe hij de taken moet uitvoeren. We weten dat leerlingen beter en sneller leren, wanneer zij op een meer coachende wijze worden opgeleid waarin zij verantwoordelijk voor hun eigen leerproces en zij veel meer zelf ontdekken hoe rijtaken moeten worden uitgevoerd.
- In een school-/thuisroute project wordt aandacht besteed aan gevaarlijke punten die leerlingen op weg naar school c.q. terug naar huis tegenkomen. Het project kan dat doen door te werken met 'standaard' foto's van de gevaarlijke situaties en die samen met de leerlingen te bespreken. Beter is het om de leerlingen te vragen om zelf gevaarlijke situaties in kaart te brengen en ze zelf foto's te laten maken van gevaarlijke punten op hun school-/thuisroute. Dat zorgt ervoor dat ze actiever betrokken zijn bij het project. Het stimuleert hen na te denken over wat ze zelf gevaarlijk vinden.
- In de basisschoolleeftijd hebben de ouders/verzorgers een erg belangrijke taak bij de verkeersopvoeding van hun kinderen. Alleen de formele educatie als onderdeel van het reguliere schoolprogramma is niet voldoende. Wat op school geleerd wordt, moet samen met de ouders in de praktijk geoefend en toegepast worden. Belangrijk is dan dat een programma voorziet in mogelijkheden om de ouders bij de verkeerseducatie van hun kinderen te betrekken. Zo verloopt leren fietsen voor een belangrijk deel via informele leerwegen. Veel jonge kinderen leren in een beschermde omgeving (tuin, speelplek, trottoir) de eerste beginselen van voertuigbeheersing, al voordat ze veel inzicht in het verkeerssysteem hebben. Voertuigbeheersing verloopt via observeren, voor- en nadoen, het bieden van hulp om het evenwicht te bewaren, en verder veel oefenen en experimenteren.

Kapot van jou stimuleert actieve betrokkenheid van de deelnemers door de acteurs midden in de zaal te laten spelen. De acteurs spreken de taal van de jongeren.

Bij de Drive Xperience kunnen deelnemers bijna niet anders dan actief meedoen. Ze zitten zelf achter het stuur. Vooraf denken ze na over hun sterke en zwakke punten, stellen persoonlijke leerdoelen op en maken aan het einde van de dag een persoonlijk ontwikkelplan. De rijcoaches van het programma zijn getraind in een coachende benadering van de deelnemers. Deelnemers worden op een coachende wijze begeleidt, daarmee wordt benadrukt dat zij zelf verantwoordelijk zijn voor hun leerproces en met name ook zelf moeten ontdekken wat hun sterke en zwakke punten zijn en hoe die eventueel (verder) verbeterd kunnen worden. Het persoonlijke ontwikkelplan dat de deelnemers maken moet ervoor zorgen dat het leren ook na de praktijkdag doorgaat. Door de specifieke benaderingswijze wordt de deelnemer gestimuleerd na te denken over zijn eigen rijgedrag en verantwoordelijkheid.

Stap 4e Biedt het programma voldoende mogelijkheden om verschillende werkvormen toe te passen en om het programma zodoende op maat te maken voor de doelgroep en de individuele deelnemers?

Uitleg

Is er voldoende variatie in werkvormen? Zijn er voldoende mogelijkheden om maatwerk te bieden en rekening te houden met individuele verschillen qua kennis, inzicht en vaardigheden?

Het programma moet de trainer/ docent voldoende ruimte bieden om een eigen keuze te maken en te variëren in werkvormen. Het kan erg effectief zijn om voor hetzelfde leerdoel verschillende werkvormen in te kunnen zetten.

Voldoende variatie in werkvormen is een voorwaarde om het programma op maat te kunnen maken voor de doelgroep en voor individuele cursisten binnen de doelgroep.

Mensen verschillen in de manier waarop ze leren. Pubers leren niet hetzelfde als ouderen. Jonge kinderen hebben weer een heel andere aanpak nodig. Ook binnen doelgroepen zijn er grote verschillen in leren. De een leert vooral door gewoon dingen te doen, de ander kun je iets uitleggen en dan kan hij het ook uitvoeren.

Het programma moet met deze individuele verschillen binnen de groep rekening houden. Het programma moet de trainer/ docent verschillende handvatten bieden om maatwerk te leveren.

De door Veilig Verkeer Nederland voor de doelgroep jongeren (voortgezet onderwijs) ontwikkelde 'Veilig Verkeer Weetlat Jongeren' geeft diverse handvatten om in een lesprogramma over verkeer rekening te houden met verschillen tussen individuele cursisten.

Voorbeelden

Jongeren in het voortgezet onderwijs zijn over het algemeen weinig geïnteresseerd in verkeerseducatie. Stel dat je beginnende bestuurders iets wilt leren over risico's van te weinig afstand nemen in het verkeer. Een deel van de jongeren bereik je door informatie te geven en door met harde cijfers te komen over bijvoorbeeld de remweg (doceren). Bij andere jongeren bereik je meer door ze te laten discussiëren over het onderwerp (discussievorm). Weer anderen moet je laten zien of ervaren, wat het effect is van een korte volgafstand als je plotseling moet remmen (demonstratie). Een programma dat flexibel gebruikmaakt van deze verschillende werkvormen is op maat voor de individuele deelnemers.

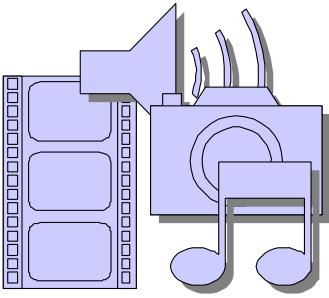
Bij *Kapot van jou* wordt de voorstelling middenin de groep uitgevoerd, waardoor er ruimte is voor individueel inspelen op wat er in de zaal gebeurt. Toneel is hier uitermate geschikt voor. De nabespreking van de voorstelling vindt in kleinere groepen plaats. Er kan door de docent gekozen worden voor verschillende werkvormen om het thema uit te werken en te verdiepen. In de docentenhandleiding worden meerdere opties beschreven. Er is in dit programma dus veel ruimte voor maatwerk.

De individuele deelnemer staat centraal bij de *Drive Xperience*. Hij beleeft, denkt na over zichzelf en zijn gedrag, en trekt de conclusies. Het programma wordt gekenmerkt door het leveren van maatwerk, waarbij het (persoonlijke) risico-profiel van de deelnemers het uitgangspunt vormt voor de inhoud van de praktijkdag. Als deelnemers aangeven specifieke dingen te willen oefenen tijdens de rit is daar alle mogelijkheid toe.

Stap 5

Inhoud en vormgeving materialen

In stap 5 staat de inhoud en de vormgeving van de gebruikte lesmaterialen centraal. De inhoud moet zorgvuldig zijn samengesteld en de gepresenteerde informatie moet juist zijn. De vorm en het medium moeten passen bij de doelgroep. En een en ander moet op een bij de doelgroep passende en aantrekkelijke wijze zijn vormgegeven. Om deze stap te kunnen beoordelen moeten de gebruikte materialen ter toetsing worden voorgelegd.

- 5a** *Is de informatie die in het programma is opgenomen feitelijk juist, actueel, volledig en goed gedocumenteerd?*
- 5b** *Is de leerinhoud van het programma afgestemd op het niveau van de doelgroep?*
- 5c** *Is de leerinhoud van het programma afgestemd op de belevingswereld van de doelgroep?*
- 5d** *Sluiten vorm en medium aan bij de doelgroep?*
- 5e** *Zijn opmaak en lay-out aantrekkelijk voor de doelgroep?*

Stap 5a Is de informatie die in het programma is opgenomen feitelijk juist, actueel, volledig en goed gedocumenteerd?

Uitleg

Is de informatie goed gedocumenteerd?

De informatie die in het programma is opgenomen en wordt overgedragen op de cursisten moet:

- feitelijk juist zijn
- actueel zijn
- volledig zijn
- goed gedocumenteerd zijn.

Voorbeelden

Als verwezen wordt naar de verkeersonveiligheid in de maatschappij, dan moet dit zijn onderbouwd met de juiste gegevens over ongevallen en slachtoffers. Bovendien moet er worden gewerkt met recente cijfers en moet er uit de juiste bronnen zijn geput.

OV4U is een lespakket over het Openbaar Vervoer (OV). Kinderen leren in een mix van theorie en praktijk om zelfstandig en veilig gebruik te maken van het OV. De informatie in het programma is up to date. Zo is toentertijd het buskaartje vervangen door de OV-chipkaart in het lesprogramma.

Onlineklas Verkeer is een digitale verkeersmethode die zich richt op alle groepen in het basisonderwijs. Doel: veilig gedrag van de leerling in het verkeer en in zijn leefomgeving stimuleren. In de methode is naast kennis en vaardigheden ook aandacht voor sociaal gedrag, respect en attitude in het verkeer. Een leerjaar bestaat uit gemiddeld 20 tot 25 lessen. De informatie die opgenomen in het programma over verkeersonveiligheid in de maatschappij, wordt elk jaar geactualiseerd.

Stap 5b Is de leerinhoud van het programma afgestemd op het niveau van de doelgroep?

Uitleg

Sluit de leerinhoud aan bij het niveau van de doelgroep?

De informatie die in het programma is opgenomen en wordt overgedragen op de cursisten moet:

- in een voor de doelgroep begrijpelijke taal zijn beschreven
- in een voor de doelgroep verwerkbaar hoeveelheid worden aangeboden
- aansluiten bij het beginniveau van de cursisten: opdrachten moeten bijvoorbeeld niet te gemakkelijk of te moeilijk zijn, maar zodanig uitdagend zijn dat de cursisten worden geprikkeld om met de leerinhoud aan de slag te gaan

In dit verband is het belangrijk dat programma's steeds weer checken wat cursisten al weten, kunnen en willen. Dat voorkomt dat een docent/trainer insteekt op een kennisniveau dat ofwel te hoog ofwel te laag is. In het eerste geval kunnen cursisten in hun leren gefrustreerd raken omdat de lesstof veel te moeilijk is. In het andere geval wordt het leren niet gestimuleerd, omdat men alles eigenlijk al weet. Ook kan het ontbreken van een check op het 'beginniveau' er bijvoorbeeld toe leiden, dat een docent/trainer cursisten van een mening probeert te overtuigen die ze in feite al onderschrijven.

Voorbeelden

Bij de ontwikkeling van het Lagerhuisdebat en Pitch is bewust gekozen om een apart programma te ontwikkelen gericht op de doelgroepen. Het Lagerhuisdebat is ontwikkeld voor hbo-studenten en Pitch voor mbo-studenten. Op die manier is het programma zo goed mogelijk afgestemd op het niveau van de doelgroep.

Per groep waarin het programma draait is het niveau van de Onlineklas Verkeer goed uitgewerkt. Er wordt voor iedere leeftijdsklasse uitgegaan van een gemiddeld basisschoolniveau. Variatie in het niveau is mogelijk door meer of minder herhaling en meer of minder van een les klassikaal te behandelen.

Stap 5c Is de leerinhoud van het programma afgestemd op de belevingswereld van de doelgroep?

Uitleg

Sluit de leerinhoud aan bij de belevingswereld van de doelgroep?

Bij het bepalen van de leerinhoud van het programma is het erg belangrijk uit te gaan van de belevingswereld van de doelgroep. Cursisten leren en onthouden het beste wanneer de leerinhoud aansluit op wat zij belangrijk vinden en op wat zij tegenkomen in hun eigen leefomgeving én wanneer zij het nut zien van wat zij beoogd worden te leren.

De uitwerking van het programma situeert zich in het alledaagse leven van de doelgroep.

Voorbeelden

In het programma van OV4U is veel beeldmateriaal aanwezig om de inhoud sprekender te maken. De plaatjes in de lesmap worden afgestemd op de aanwezige OV-voertuigen in de regio. In Arnhem is bijvoorbeeld een trolleybus opgenomen. Als er een tram in de omgeving rijdt, wordt deze ook opgenomen. Op die manier herkennen leerlingen de dingen die ze zelf ook in het verkeer tegenkomen.

De methode van de Onlineklas Verkeer is volledig digitaal en goed vanuit de leefwereld van de doelgroep gemaakt. Door gebruik van "typetjes" verkeersdeelnemers wordt de houdbaarheid verhoogd en gaat het meer leven voor de leerlingen. De uitwerking is sober, maar goed te gebruiken.

Les 1: Onderweg met het openbaar vervoer

Doel van de les:	De leerlingen weten welke kenmerken bij het openbaar vervoer horen De leerlingen kunnen verschillende openbaarvervoersvormen onderscheiden en kennen belangrijke begrippen, zoals dienstregeling, overstappen en route
Indeling les:	Introductie OV4U Leergesprek reismogelijkheden Leergesprek openbaar vervoer, ondersteund door materialen Maken werkblad 1
Materiaal voor de les:	Materialen over het openbaar vervoer (folders, kaartjes...) Werkblad 1
Opdracht voor leerlingen:	De leerlingen nemen actief deel aan de leergesprekken De leerlingen maken na de leergesprekken werkblad 1

Opening: wat is OV4U

Open met een introductie wat OV4U is. Vertel wat de leerlingen van de lessen kunnen verwachten en wat het doel.

Leergesprek reismogelijkheden

In deze eerste les leren de leerlingen wat openbaar vervoer is. Bespreek de verschillende mogelijkheden om te reizen. Welke manier om te reizen kennen de leerlingen en waar hebben ze ervaring mee opgedaan? Hoe zijn de leerlingen vandaag naar school gekomen?
Introduceer de mogelijkheid om met een bus naar school te gaan

doortrapPen.nl
Het platform voor slimme fietsers

De pilot Doortrappen heeft als doel om senioren bewuster te maken van hun (onveilige) fietsgewoontes. Bij het ontwikkelen van de pilot-interventie is de doelgroep senioren intensief betrokken om op die manier de leerinhoud en vormgeving van de materialen goed op de leefwereld af te stemmen. Zo is bijvoorbeeld bewust gekozen voor de term 'senioren', omdat de doelgroep niet graag in het hokje 'ouderen' wordt gestopt. Momenteel zijn de pilots van Doortrappen afgerond. Er wordt gewerkt aan het ontwikkelen van de volgende fase van Doortrappen (het programma zit nog niet in de Toolkit).

Stap 5d Sluiten vorm en medium aan bij de doelgroep?

Uitleg

Spreken de gekozen vorm en het gekozen medium de doelgroep aan?

Sluiten de vorm en het medium aan bij de belevingswereld en de dagelijkse praktijk van de doelgroep? Jongeren zijn gewend om met nieuwe media te werken (computer, internet e.d.). Ouderen zullen graag met meer traditionele lesmaterialen werken (lesboeken, informatiefolders e.d.).

Voorbeelden

Kinderen zijn goed bekend met het digibord en de computer. Vorm en medium van Onlineklas Verkeer sluiten dus aan bij de doelgroep. Het programma is ook beschikbaar voor de tablet. Met de 'Situatiebuilder' kunnen allerlei verkeerssituaties worden nagebootst en met de Google Streetview-koppeling wordt zelfs de verkeerssituatie rond de eigen school onderwerp van de verkeersles.

Ten behoeve van de BROEM-cursus is een cursistenboek gemaakt. Gekozen is voor een 'papieren' versie. Gezien de leeftijd van de doelgroep (BROEM richt zich op automobilisten vanaf circa 50 jaar, maar in de praktijk nemen vooral personen van 65 jaar en ouder deel aan de cursus) is dit een geschikt medium.

Stap 5e Zijn de opmaak en de lay-out aantrekkelijk voor de doelgroep?

Uitleg

Passen de opmaak en de lay-out bij de doelgroep?

Is het lesmateriaal aantrekkelijk vormgegeven? Is er sprake van een goede verhouding tussen tekst en beeld?

Voorbeelden

De lessen van het pakket Onlineklas Verkeer worden ondersteund door veel foto's, video's en animaties. Dat maakt het aansprekend voor de doelgroep, die hierdoor beter betrokken blijft bij de leerstof.

Er is veel beeldmateriaal opgenomen in het programma van OV4U. Dat maakt het - aantrekkelijkt voor kinderen.

Stap 6

Toetsing en evaluatie binnen het programma

Het is belangrijk dat in een programma, zeker wanneer dat zich over een langere periode uitstrekt, gemeten wordt hoe de leervorderingen van de cursisten zijn. Die toetsing staat in stap 6 centraal. Om een beoordeling mogelijk te maken, moeten de gebruikte evaluatie-instrumenten worden voorgelegd.

- 6a** *Wordt er getoetst c.q. geëvalueerd of de gestelde leerdoelen bij de deelnemers worden gerealiseerd?*
- 6b** *Sluit de vraagstelling van de toetsen/evaluatiegesprekken aan bij het niveau van de doelgroep?*

Stap 6b Sluit de vraagstelling van de toetsen/evaluatiegesprekken aan bij het niveau van de doelgroep?

Uitleg

Zijn de toetsvragen/evaluatievragen begrijpelijk voor de doelgroep?

Zijn de toetsvragen en evaluatievragen in voor de doelgroep begrijpelijke taal geformuleerd? Wordt er gebruik gemaakt van minder talige toetsvormen (bijvoorbeeld illustraties, filmpjes met gesproken vragen)? Houdt de vraagstelling bijvoorbeeld rekening met het onderwijstype waar het programma voor bedoeld is?

Voorbeelden

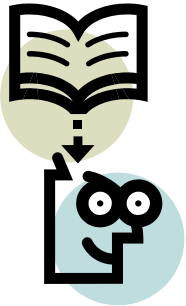
De tussentijdse toetsmomenten bij Onlineklas Verkeer zijn onderdeel van het programma. Het niveau is gelijk aan de gepresenteerde lesstof en de vraagstelling is ook op hetzelfde niveau.

De mondelinge toetsing na de voorstelling 'Ik zie, ik zie wat jij niet zag', wordt uitgevoerd door de acteurs die het programma begeleiden. De voorstelling wordt op het schoolniveau aangepast door taalgebruik, woordkeuze en speeltempo. De toetsing vindt in lijn met de voorstelling plaats en sluit daarom goed aan op het niveau van de doelgroep.

Stap 7 programma

Handleiding en draaiboek voor uitvoering van het

Een programma kan niet zonder een handleiding voor de uitvoerders van het programma. In stap 7 wordt nagegaan of er een dergelijke handleiding aanwezig is en of die handleiding duidelijke richtlijnen bevat voor de uitvoering van het programma:

- Bevat de handleiding concrete hulpmiddelen/ handvatten voor de docent/trainer
- Zijn de activiteiten compleet en voldoende concreet beschreven?

7a *Is er voor de uitvoering van het programma een handleiding en een draaiboek beschikbaar?*

7b *Geeft de handleiding een duidelijke beschrijving én verantwoording van de doelen en activiteiten van de programmaonderdelen?*

Stap 7a Is er voor de uitvoering van het programma een handleiding en een draaiboek beschikbaar?

Uitleg

Is de handleiding overzichtelijk en geeft die concrete handvatten voor de organisatie en de uitvoering van het programma?

Bevat de handleiding concrete hulpmiddelen, zoals:

- draaiboek voor de uitvoering van de onderdelen van het programma (met verwijzing naar de leerdoelen die bij de betreffende onderdelen centraal staan)
- checklist (bijvoorbeeld met betrekking tot benodigde materialen)
- helpdesk of contactpersoon die kan worden geraadpleegd

Voorbeelden

Het Lagerhuisdebat is een interactief discussieproject over rijden onder invloed van alcohol en/of drugs voor hbo-studenten in de leeftijd van 18-25 jaar. Aan de hand van stellingen gaan studenten het debat met elkaar aan. Doel is dat jongeren overtuigd raken van de ernst van de gevaren van het rijden onder invloed van alcohol en/of drugs. Er is een uitgebreide handleiding beschikbaar voor medewerkers van het campagneteam die het project uitvoeren. Daarin is o.a. informatie opgenomen over de achtergrond van het project, de (leer)doelen en werkvormen van de campagne, de uitvoering en de benodigde inhoudelijke kennis.

Voor theatervoorstelling 'Ik zie, ik zie wat jij niet zag' zijn documenten beschikbaar voor de verschillende betrokkenen. Er is een handleiding voor de organisatoren, een script voor de acteurs, en een lesbrief voor de docenten van de klassen. Samen is hierin alle benodigde informatie opgenomen om tot een geslaagde uitvoering te komen.

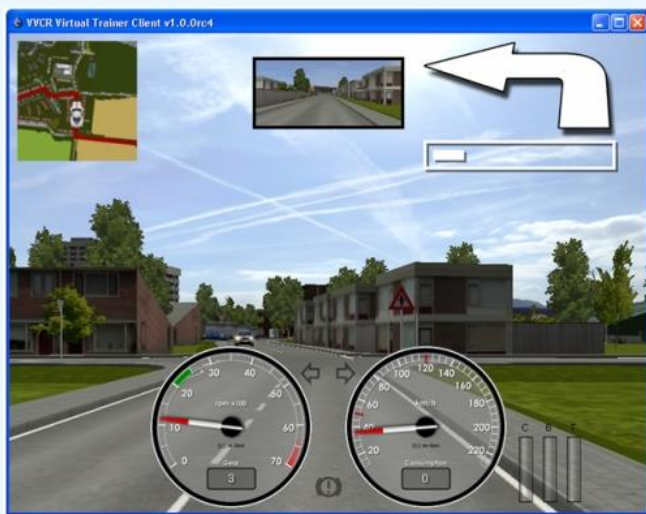
Stap 7b Geeft de handleiding een duidelijke beschrijving én verantwoording van de doelen en de activiteiten van de programmaonderdelen?

Uitleg

Zijn de leerdoelen vertaald in concrete activiteiten en programmaonderdelen? Zijn gemaakte keuzen duidelijk beargumenteed?

Is in de handleiding duidelijk beschreven wat de programmaonderdelen zijn en welke leerdoelen bij die onderdelen centraal staan? Is beschreven welke concrete activiteiten noodzakelijk zijn om de leerdoelen te halen? Is in de handleiding duidelijk beschreven op welke manier het programma overgedragen dient te worden? Is door middel van een handleiding gewaarborgd dat andere professionals het programma kunnen uitvoeren zoals het is bedoeld?

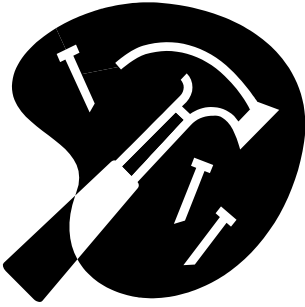
Voorbeelden

Het lespakket *Op de fiets? Even niets...* is bedoeld voor kinderen in groep 7 en 8 van het basisonderwijs en in het eerste leerjaar van het voortgezet onderwijs. In drie modules worden de kinderen bewust gemaakt van de risico's van afleiding op de fiets. De focus ligt hierbij op het gebruik van een smartphone op de fiets. Voor de uitvoering zijn een handleiding en lesbeschrijvingen beschikbaar. Per lesonderdeel staat daarin duidelijk beschreven wat er moet gebeuren en welke doelen hiermee worden beoogd.

Het Safe-en-eco driving trainingsprogramma van VVCR traint medewerkers van bedrijven om veiliger en duurzamer te rijden. Via assessments wordt de rijvaardigheid van een bestuurder in kaart gebracht. Deze assessments leggen de basis voor het verdere trainingstraject. De handleiding van Safe en Eco driving geeft veel informatie over de doelen en activiteiten per programmaonderdeel en beschrijft ook waarom de onderdelen belangrijk zijn. Aan de hand hiervan worden de coaches uitgebreid getraind. Alle essentiële informatie voor implementatie en ook achtergrondinformatie is opgenomen in de tachtig pagina's tellende handleiding.

Uiteraard is het ook belangrijk dat aandacht besteed wordt aan de daadwerkelijke implementatie van het programma: welke voorwaarden gelden er voor de uitvoerende professionals, welke eisen zijn er gesteld aan de cursuslocatie, welke organisaties dienen bij de uitvoering betrokken te worden? In stap 8 wordt nagegaan of het programma een antwoord geeft op deze en soortgelijke vragen.

De implementatie van het programma kan beschreven zijn in de handleiding (zie stap 7). Ook is het mogelijk dat met een apart implementatieplan wordt gewerkt. Is dit laatste het geval, dan moet het implementatieplan ter beoordeling worden voorgelegd.

- 8a** Geeft de handleiding/het implementatieplan aanbevelingen voor de implementatie van het programma?
- 8b** Zijn er eisen geformuleerd voor trainers/docenten die het programma moeten uitvoeren?
- 8c** Is de handleiding duidelijk over de partijen/organisaties die nodig zijn voor de uitvoering van het programma en hoe deze kunnen worden benaderd?
- 8d** Voorziet het programma in de mogelijkheid om op 'contextniveau' maatwerk te leveren?

Stap 8a Geeft de handleiding/het implementatieplan aanbevelingen voor de implementatie van het programma?

Uitleg

Geeft de handleiding/het implementatieplan heldere aanwijzingen voor de implementatie van het programma?

Zijn de uitvoering en de organisatie duidelijk beschreven? Is duidelijk beschreven wie wat moet doen? Is duidelijk beschreven aan welke eisen de uitvoeringsorganisatie moet voldoen?

Bevat de handleiding/het implementatieplan handreikingen of tips om de doelgroep te bereiken? Indien ouders onderdeel zijn van de aanpak, of de doelgroep vormen, dan is het van belang dat zij niet alleen geïnformeerd worden maar ook interactief betrokken worden. Zijn eerdere ervaringen met de implementatie van het programma beschreven?

Is duidelijk beschreven welke inspanningen er nodig zijn om het project te organiseren en uit te voeren? Als het project eenmaal is geïmplementeerd, welke inspanningen zijn dan nodig om ervoor te zorgen dat het project wordt gecontinueerd? Zorgt het project voor een duurzame betrokkenheid van relevante partijen/ organisaties bij de projectorganisatie en de projectuitvoering?

Voorbeelden

ROC Verkeersbattle richt zich op ROC-leerlingen in de leeftijd 16 t/m 20 jaar met als doel de kennis van jongeren ten aanzien van verschillende thema's over verkeer en verkeersveiligheid te vergroten en een positieve houding onder jongeren tot stand brengen richting het vertonen van verkeersveilig gedrag. In een dagvullend programma gaan jongeren aan de slag met het ontwikkelen van een campagne en verschillende opdrachten rondom een bepaald thema. In de handleiding van ROC Verkeersbattle is heldere en complete informatie opgenomen over de implementatie voor de educatieve medewerkers over wie wat doet en wat nodig is om het project uit te voeren.

Streetwise is een verkeersveiligheidsprogramma voor basisscholen, met vier verschillende modules passend bij leeftijd en ontwikkelingsfase van de leerlingen. Tijdens de lessen is er veel aandacht voor oefenen in de praktijk. Het programma wordt door de producent uitgevoerd, maar ondanks dat is in de handleiding uitgebreid beschreven hoe het programma moet worden geïmplementeerd. Er is duidelijk aangegeven wie wat doet, wanneer met de voorbereiding moet worden begonnen, wat moet worden meegenomen, enzovoort.

Stap 8b Zijn er eisen geformuleerd voor de trainers/docenten die het programma moeten uitvoeren?

Uitleg

Is de handleiding/het implementatieplan voldoende duidelijk over de competenties van de trainer/docent die nodig zijn om het programma uit te voeren?

Welke eisen zijn er gesteld ten aanzien van de opleiding, training en certificering van de uitvoerende professionals? Is er een bepaalde vooropleiding vereist? Moeten de uitvoerende professionals gecertificeerd zijn? Welke aanvullende training is er vereist? Is er voorzien in een systeem van kwaliteitsbewaking?

Kunnen andere professionals het programma uitvoeren zoals het is bedoeld?

Dit zijn vragen die in de documenten van het programma moeten worden beantwoord. Dit kan in de handleiding van het programma, maar bijvoorbeeld ook op de website.

Voorbeelden

In de handleiding van de ROC Verkeersbattle is een beschrijving opgenomen van het algemene profiel van de educatieve medewerkers. Zij krijgen ook een training specifiek voor dit programma.

De eisen aan trainers voor Streetwise staan op de website van Streetwise. Docenten worden geworven uit de didactische/educatieve hoek. Er volgt een trainingsprogramma waarbij na voorlichting met een groep iedere trainer in eigen regio een mentor krijgt en vijf dagen instructie. Het begint met meekijken, stukjes voordoen en vervolgens zelf de les geven onder begeleiding van de mentor. Op basis van scrips die er liggen wordt er een eindtoets gedaan. Na het tien keer zelfstandig geven van de les volgt een schouwing (eindtoets).

Stap 8c Is de handleiding duidelijk over de partijen/organisaties die nodig zijn voor de uitvoering van het programma en hoe deze kunnen worden benaderd?

Uitleg

Welke partijen zijn er nodig voor de uitvoering van het programma? Hoe kunnen deze worden benaderd?

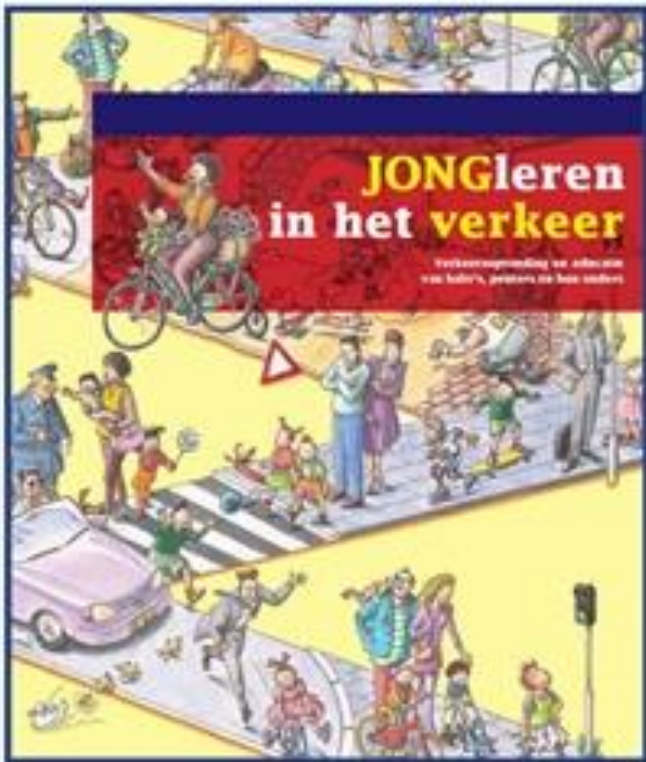
Welke organisaties, partijen of personen zijn nodig naast de uitvoerende professionals? Wie werken er bijvoorbeeld lokaal/regionaal/landelijk al succesvol met de doelgroep of op dit thema?

Zijn eventuele intermediaire doelgroepen beschreven? Dit zijn tussendoelgroepen via welke de uiteindelijke einddoelgroepen bereikt moeten worden en die voor de doelgroep logisch en herkenbare partijen zijn. Denk in dit verband bijvoorbeeld aan de ouders/ verzorgers van jonge kinderen, sportverenigingen, wijkteams, wijkagent of werkgevers.

Is het programma duidelijk over de manier waarop deze organisaties, partijen of personen kunnen worden benaderd? Is duidelijk beschreven wat er nodig is om de betrokken partijen/ organisaties effectief te laten samenwerken?

Ook deze vragen moeten in ergens in de documentatie van het programma worden beantwoord.

Voorbeelden

In het programma 'JONGleren in het verkeer' is voorzien in een speciale map met informatie voor de wijze waarop de activiteiten van JONGleren kunnen worden opgezet. De map besteedt aandacht aan de wijze waarop gemeenten en lokale instellingen, zoals onderwijsbegeleidingsdiensten en organisaties voor thuiszorg of welzijnswerk, bij de opzet en de uitvoering van de activiteiten zijn te betrekken.

Het centrale doel van Veilig door 't Veen is gericht op bewustwording van het verkeersgedrag van de diverse leeftijdsgroepen in het dorp Witteveen. Om tot een goed en geslaagd project te komen was het van belang zoveel mogelijk bewoners uit Witteveen te bereiken en de doelgroep op meerdere momenten te benaderen. Dit is gedaan door een verscheidenheid aan activiteiten aan te bieden en de dorpsorganisaties op onderdelen bij de uitvoering van het project te betrekken. Daarnaast werden er tal van verbindingen gelegd tussen de diverse leeftijdsgroeperingen. Hierdoor werd het contact en de samenwerking tussen generaties versterkt. Binnen het dorp is de inzet van het project een begrip geworden. Het wordt zelfs gebruikt in de 'aanspreekcultuur'; "Denk er aan, wel "Veilig Door't veen"!

De pilot Doortrappen heeft als doel om senioren bewuster te maken van hun (onveilige) fietsgewoontes. De pilot is in verschillende gemeentes uitgevoerd, waaronder in gemeente Amersfoort. Om aan te sluiten bij de doelgroep is eerst een 'sociale kaart' opgesteld om inzicht te hebben in de verschillende bestaande en potentiële partners en initiatieven die zich richten op de doelgroep. Op basis van deze sociale kaart is samenwerking met buurtsportcoaches voor senioren tot stand gekomen. De buurtsportcoaches hebben geadviseerd over de wijze waarop de doelgroep voor Doortrappen het beste benaderd kan worden en de bestaande kanalen van de buurtsportcoaches zijn hiervoor ingezet. Momenteel zijn de pilots afgerond. Er wordt gewerkt aan het ontwikkelen van de volgende fase van Doortrappen.

Stap 8d Voorziet het programma in de mogelijkheid om op 'contextniveau' maatwerk te leveren?

Uitleg

Kan bij de implementatie van het programma maatwerk worden geleverd?

Elke setting, elke context waarin geleerd wordt is weer anders. Dat geldt zelfs voor de lessituaties in het regulier onderwijs. Het is met andere woorden in feite onmogelijk om een standaardoplossing te bieden die voor alle situaties werkt. Houdt het programma hier rekening mee en voorziet het in handvatten om het benodigde maatwerk¹ te leveren?

De plaats waar het lesprogramma wordt uitgevoerd kan een belangrijke factor zijn bij de concrete uitvoering van de lesactiviteiten. Moeten de activiteiten worden uitgevoerd in een grote drukke stad of in een rustig dorp? De activiteiten zullen er in een drukke verkeersomgeving anders uit moeten zien dan in een rustige landelijke omgeving.

Voorbeelden

Voor de uitvoering van trainingen of lesprogramma's moet veelal een beroep gedaan worden op externe partijen. Zo moet bij 'dode hoek' projecten een beroep gedaan worden op een partij die een met een vrachtauto (én chauffeur) een demonstratie kan geven van hoe de dode hoek er in de praktijk uitziet. In veel gevallen wordt gebruik gemaakt van de vrachtauto (én instructeur) van een rijkschool. Maar het programma moet ook voorzien in alternatieven, zoals samenwerking met een plaatselijk transportbedrijf. Of in mogelijkheden om de praktijkdemonstratie te vervangen door een simulatie met behulp van een computerprogramma, door een video waarin de dode hoek gedemonstreerd wordt of door een maquette.

Vanuit de ROC Verkeersbattle wordt aangesloten bij het lesprogramma van verschillende ROC's om op die manier rekening te houden met de context.

¹ Dit maatwerk heeft, zoals gezegd, te maken met de setting c.q. de context waarin de interventie plaatsvindt. Het maatwerk richting deelnemers/ doelgroep is bij stap 4e al besproken.

Stap 9

Procesevaluatie: inventariseren van gebruikerservaringen

Voor de doorontwikkeling van het programma is het belangrijk dat ervaringen van gebruikers (daarmee worden met name de uitvoerende professionals bedoeld) in kaart worden gebracht en vervolgens worden benut om het programma aan te passen en bij te stellen. Dat staat centraal in stap 9.

9a Voorziet het programma in de mogelijkheid om de ervaringen van gebruikers te inventariseren?

9b Worden de ervaringen van gebruikers benut om het programma verder door te ontwikkelen?

Stap 9a Voorziet het programma in de mogelijkheid om de ervaringen van gebruikers te inventariseren?

Uitleg

Worden ervaringen van gebruikers van het programma geïnventariseerd?

Worden de ervaringen van de gebruikers op een systematische wijze in kaart gebracht? Zo ja, op welke wijze? Wordt hiervoor een geschikte methodiek/een geschikt meetinstrument gebruikt?

Wordt bijvoorbeeld aan de docenten/ trainers gevraagd om na afloop van elk programma dat is gedraaid een evaluatielijst in te vullen?

Uit de documentatie van het programma moet blijken of gebruikerservaringen worden geïnventariseerd, bijvoorbeeld doordat er een evaluatievragenlijst beschikbaar is.

Voorbeelden

PEER Drive Clean is een 'les' over middelengebruik in het verkeer van rond de 1 à 1,5 uur die gegeven wordt op rij-scholen als onderdeel van de theorielessen. Het bestaat uit een deel kennisoverdracht, maar ook uit het ervaren wat alcohol met je doet d.m.v. het gebruik van een alcoholbril. Stap 9 vult PEER Drive Clean in door gebruikerservaringen systematisch in te winnen middels een evaluatieformulier voor de participerende rijschoolhouders. Daarnaast geven alle deelnemers direct na de les op een vragenlijst aan in hoeverre zij de les interessant vinden en deze zouden aanraden bij andere bestuurders. Ook geven zij de cursus een cijfer.

De Lichtbrigade is een pakket aan fietsverlichtingsacties. Onderdeel hiervan is de Lichtbrigade op scholen. Dit is een fietsverlichtingsactie voor leerlingen van het basisonderwijs en voortgezet onderwijs. Doel van deze actie is om de zichtbaarheid van fietsers in het verkeer te verbeteren en zo het aantal verkeersongelukken onder kinderen in Nederland te verlagen. Scholen ontvangen hiervoor een fietsverlichtingspakket waarmee zij een actie kunnen organiseren op school en zorgen er zo voor dat iedereen weer goede verlichting op de fiets heeft. In 2014 is er vanuit de producent een evaluatie geweest "Uitkomsten enquête Lichtbrigade 2014". De gebruikers zijn daarvoor middels een enquête gevraagd om ervaringen en verbeterpunten. Doelgroepen zijn uitgesplitst naar basisscholen, middelbare scholen en ANWB-leden.

Stap 9b Worden de ervaringen van gebruikers benut om het programma verder door te ontwikkelen?

Uitleg

Worden de gebruikerservaringen gebruikt om het programma verder te ontwikkelen?

Worden de verzamelde gebruikerservaringen benut om het programma verder te ontwikkelen? Komen deze ervaringen beschikbaar voor bestaande en toekomstige gebruikers van het programma?

Uit de documentatie van een programma moet duidelijk blijken wat met de resultaten van de evaluaties worden gedaan.

Voorbeelden

De teamleden van PEER Drive Clean evalueren zelf de cursus en de opbrengst daarvan kan leiden tot aanpassing van het product. In de jaarlijkse training wordt ook ingegaan op ervaringen en bevindingen. Feedback van de opdrachtgevers en gebruikers wordt ook meegenomen bij het verbeteren van het programma.

Het programma van de Lichtbrigade is waar mogelijk aangepast naar aanleiding van de tips uit de evaluatie. Op die manier blijft het programma zich ontwikkelen.

Verkeerseducatie wordt ingezet om uiteindelijk het gedrag van de cursisten veiliger te maken. Het is dan ook belangrijk om via wetenschappelijk onderzoek vast te stellen of die doelstelling wordt behaald. Met een dergelijk onderzoek kunnen de overall effecten van het programma (van alle uitgevoerde programma's samen of van een representatieve steekproef van de uitgevoerde programma's) op het gedrag van de cursisten in kaart worden gebracht. De vraag of het onderzoek volgens de geldende wetenschappelijke inzichten gebeurt staat bij stap 10 centraal. Randvoorwaarden om op deze stap te scoren zijn (1) een score van minimaal 3 sterren op de stappen 1 t/m 4 van de checklist (dit vormt het fundament van de meting), (2) dat de meting is uitgevoerd op het moment van de checklist toetsing, (3) dat de meting heeft plaatsgevonden voor het volledige programma, en niet een deel daarvan en (4) dat de meting niet ouder is dan 5 jaar). De twee laatste randvoorwaarden lichten we uitgebreider toe.

De meting heeft plaatsgevonden voor het volledige programma, en niet een deel daarvan.

Het is meerdere malen voorgekomen dat producenten (goede) effectmetingen hadden uitgevoerd voor één of meerdere methoden die onderdeel waren van het te toetsen programma, maar niet het volledige programma. Uiteindelijk is besloten om metingen op het niveau van methoden *niet* mee te tellen bij de beoordeling van stap 10. Dit omdat de precieze inhoud, context en doelgroep voor elk project anders is, en dat kan dan vervolgens invloed hebben op de effectiviteit. Een "bewezen effectieve methode", hoeft dat dus niet in elke situatie én voor elke doelgroep te zijn. Metingen op methoden tellen wel mee bij stap 4, de didactische uitgangspunten van het programma.

Effectmeting als onderdeel van een lerend systeem

Effectmetingen zijn een onlosmakelijk onderdeel van een lerend systeem, waarbij het uiteindelijke doel is om ervoor te zorgen dat de deelnemers aan een interventie zich veiliger gaan gedragen in het verkeer. Zeker bij lang doorlopende programma's is het belangrijk dat regelmatig de vinger aan de pols wordt gehouden en kennis wordt genomen van nieuwe 'evidence based' interventietechnieken. Dit betekent dat er periodiek, minimaal eens in de vijf jaar, onderhoud gepleegd moet worden aan een ontwikkeld educatieprogramma. Een effectmeting is daar onderdeel van. Op die manier blijft een programma voortdurend up-to-date.

Om stap 10 te kunnen beoordelen is kennis van wetenschappelijke onderzoeksmethoden en -technieken noodzakelijk.

Voor een goede uitvoering van een effectmeting verwijzen wij naar het rapport 'Het meten van effecten van verkeerseducatie – 10 gouden regels voor effectmeting¹.'

10a *Is de meting opgezet volgens een wetenschappelijk onderzoeksdesign?*

10b *Is het meetinstrument betrouwbaar en valide?*

10c *Is bij de meting een onafhankelijke partij betrokken?*

10d *Wordt het programma aantoonbaar bijgesteld op basis van de effectmeting?*

¹ Het rapport kan gedownload worden via de website van het CROW: <https://www.crow.nl/publicaties/het-meten-van-effecten-van-verkeerseducatie>.

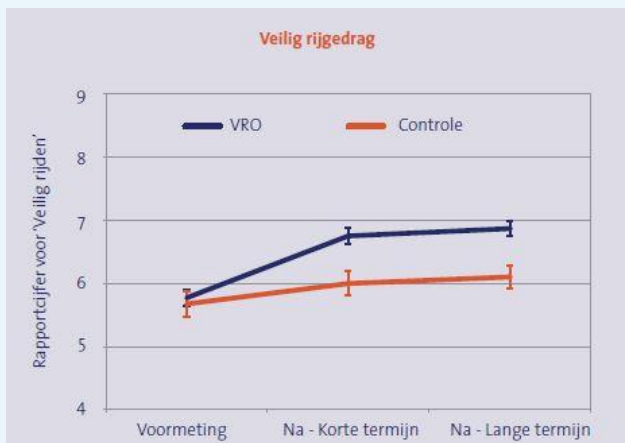
Stap 10a Is de meting opgezet volgens een wetenschappelijk onderzoeksdesign?

Uitleg

Is gebruik gemaakt van een geschikte onderzoeksopzet om de effecten van het programma te meten?

Een belangrijk onderdeel van een effectenstudie is het gekozen onderzoeksdesign. Is dit geschikt/ passend? Bij voorkeur is de meting opgezet met een experimentele- en controle conditie, én een voor- en een nameting. Om uitspraken te doen over het effect van het programma kunnen dan de verschillen tussen voor- en nameting voor beide condities vergeleken worden. Als een andere opzet is gekozen moet overtuigend beargumenteerd zijn hoe de betrouwbaarheid en validiteit van de uitkomsten is geborgd, om een goede score te halen.

Voorbeelden

Streetwise is een programma van de ANWB met vier verschillende modules voor basisschoolleerlingen van groep 1 t/m groep 8. In 2015 heeft Royal HaskoningDHV een effectmeting uitgevoerd op twee vergelijkbare scholen. Leerlingen van groep 8 deden daarvoor mee aan twee metingen. De experimentele groep (school 1) volgde tussen beide metingen door Streetwise, de controlegroep (school 2) deed dat niet. Vervolgens zijn de verschillen tussen voor- en nameting voor beide groepen vergeleken, om zo het effect van het programma in kaart te brengen.

De SWOV heeft de voortgezette rijopleiding 'VRO Risico' van de KNMV geëvalueerd. Deze eendaagse cursus traint motorrijders in het herkennen en analyseren van potentiële gevaren in het verkeer en het anticiperen daarop. In de tweejarige evaluatie vergeleek de SWOV de uitkomsten van een experimentele groep (die de training volgde) en een controlegroep (die de training niet volgde). De meting vond plaats op meerdere momenten: in de periode voor de training, in de periode net na de training en meer dan een jaar na de training. Uit de evaluatie bleek dat het volgen van de VRO Risico training op de korte termijn (na enkele maanden) een positief effect heeft op veilig rijgedrag en gevaarherkenning door motorrijders. Ook op de lange termijn (een tot anderhalf jaar na de training) blijken getrainde motorrijders veiliger te rijden dan een controlegroep die geen training heeft gevolgd.

Stap 10b Is het meetinstrument betrouwbaar en valide?

Uitleg

Is het meetinstrument geschikt om de benodigde uitkomsten te leveren?

Het gebruikte meetinstrument moet van goede kwaliteit zijn. Het begint ermee dat de leerdoelen (stap 3) op een juiste manier geoperationaliseerd dienen te zijn in de vragen/meetinstrumenten. Worden op basis van de leerdoelen bijvoorbeeld de effecten op de kennis (is die toegenomen?), op de attitude (is die in de gewenste richting veranderd?) en op het gedrag (vertoont men na het programma vaker het gewenste gedrag?) gemeten? Is het meetinstrument valide en betrouwbaar? Is sprake van een directe meting van het gewenste gedrag of is gebruik gemaakt van zelfrapportage?

Omdat kijken naar het effect van verkeerseducatie op ongevallen vaak te ingewikkeld is, wordt bij het evalueren van verkeerseducatieprogramma's meestal gekeken naar gedrag en naar voorspellers of determinanten van gedrag. Daarbij kan grofweg onderscheid gemaakt worden in drie meetmethoden.

Gedragsobservaties

Het effect van een programma of project op feitelijk gedrag kan worden vastgesteld door het betreffende gedrag te observeren. Als je bijvoorbeeld het effect van een programma of project op het gebruik van de autogordel wil evalueren, kan dat worden gedaan door het gebruik van de gordel door bestuurders en passagiers daadwerkelijk te 'tellen'. Dit is de meest directe manier van meten, omdat je het te beïnvloeden gedrag hier daadwerkelijk observeert.

Objectieve toetsing

Een andere mogelijkheid is om kennis en vaardigheden die nodig zijn om bepaald gedrag te vertonen te meten. We weten bijvoorbeeld dat gevaarherkenning een belangrijke voorwaarde is om als automobilist op een veilige manier aan het verkeer deel te nemen. We kunnen een toets ontwerpen die gevaarherkenning op een betrouwbare en valide manier meet en vervolgens nagaan of het programma of het project leidt tot een meer positieve score op deze toets.

Zelfrapportage

Wanneer gedragsobservaties of objectieve toetsing van kennis en vaardigheden niet mogelijk zijn, kun je ervoor kiezen vragenlijsten te gebruiken waarin gevraagd wordt naar gedrag of naar indicatoren van gedrag. Je kunt bijvoorbeeld in plaats van een observatie naar het gebruik van de autogordel vragen 'tijdens hoeveel van de afgelopen 10 autoritten heb je de autogordel gedragen?'.

Voor het onderzoeken van het effect van een programma op psychologische variabelen is zelfrapportage vaak de enige methode. Een programma gericht op rijden onder invloed kan bijvoorbeeld mede tot doel hebben de houding ten opzichte van rijden onder invloed te veranderen. Deze houding is niet aan de buitenkant waarneembaar. Deze houding moet worden afgeleid door vragen hierover te stellen.

Betrouwbaar meten

Bij vragenlijstonderzoek is het vaak zoeken naar een balans tussen enerzijds de betrouwbaarheid en anderzijds de lengte van de vragenlijst (en de daarmee samenhangende bereidheid om de vragenlijst in te vullen). De beperkte lengte van de vragenlijst staat echter op gespannen voet met de voorwaarden voor betrouwbaar meten. Vanuit onderzoekspunt moet een bepaalde gedraging op verschillende manieren in de vragen aan bod komen om betrouwbare uitspraken te kunnen doen. Als je bijvoorbeeld de houding van jongeren ten opzichte van verkeersregels wilt meten, kun je hen vragen of ze het met de stelling "Ik vind het belangrijk dat er verkeersregels zijn" eens of oneens zijn. Maar in dit geval is het beter om een combinatie van vragen voor te leggen die allemaal verschillende aspecten van de houding ten opzichte van verkeersregels meten, bijvoorbeeld door de volgende stellingen voor te leggen:

- "Ik moet zelf kunnen kiezen of ik me aan de verkeersregels houd of niet"
- "Als niemand er last van heeft, mag ik best de verkeersregels overtreden"
- "Ik vind de meeste verkeersregels niet echt nodig"
- "Ik vind dat er strenger gecontroleerd moet worden of mensen zich aan de verkeersregels houden".

De uitkomst van de antwoorden op deze vier stellingen samen is betrouwbaarder dan wanneer slechts één vraag wordt gesteld. Bovendien is het statistisch gezien aantrekkelijker om met dit soort samengestelde variabelen of schalen te werken. Je kunt voor de vier stellingen samen een gemiddelde score (soort rapportcijfer) berekenen. Daardoor kun je meer geavanceerde toetsen toepassen, waardoor de kracht van je uitspraken toeneemt.

Hoe beter een onderzoek het effect op het daadwerkelijke gedrag meet, hoe betrouwbaarder het beeld is. Om een goede score te behalen op deze stap moet de vraagstelling goed geoperationaliseerd zijn, de gebruikte schalen een hoge betrouwbaarheid hebben en het gedrag zo direct mogelijk worden gemeten. Laat dit deels te wensen over, dan is de score enigszins. Een

onvoldoende score volgt als bijvoorbeeld de vraagstelling niet goed is geoperationaliseerd, de vraagstelling niet correct is, te suggestief, te subjectief of te algemeen ("In hoeverre hebt u uw rijgedrag aangepast?"), er niet met schalen gewerkt wordt en dergelijke.

Voorbeelden

Het project Op Weg Naar Effectieve VERkeerseducatie, WE-VER, wordt sinds 2015 uitgevoerd in opdracht van het IPO, en is een samenwerking van CROW, Royal HaskoningDHV, Cito en SWOV. Binnen het project wordt gewerkt aan een meetlat, die provincies en regio's eens in de zoveel jaar een beeld geeft van wat hun verkeerseducatiebeleid heeft opgeleverd bij de gekozen doelgroep(en). Met behulp daarvan kunnen ze bewuste keuzes maken waaraan subsidiegeld wordt besteed. De meetlat is in eerste instantie ontwikkeld voor het basisonderwijs. Met een online toets in groep 8 wordt gemeten hoe leerlingen scoren op de eindcompetenties in het verkeer waarover kinderen aan het eind van de basisschool dienen te beschikken. Iedere competentie wordt gemeten met een schaal bestaande uit minimaal tien vragen. Door het gebruik van innovatieve toetsvormen wordt het daadwerkelijke gedrag zo dicht mogelijk benaderd.

De SWOV maakte bij de evaluatie van de voortgezette rijopleiding 'VRO-risico' gebruik van verschillende instrumenten. Als eerste vulden deelnemers een vragenlijst in waarbij ze hun eigen rijvaardigheid beoordeelden. Daarnaast beoordeelden instructeurs het rijgedrag tijdens een rit op de weg. Als laatste maakten deelnemers een gevaarherkenningstest. Met behulp van deze drie instrumenten kon een compleet beeld worden verkregen van het te beïnvloeden gedrag.

Kruispunt is een programma voor de onder- en bovenbouw van vmbo-, havo-, en vwo-scholen. Het heeft tot doel leerlingen bewuster te maken van de risico's die zij lopen in het verkeer. Leerlingen debatteren in het decor van een nagemaakt kruispunt en te midden van verkeerslichten, over hun eigen gedrag in het verkeer. Team Alert heeft een effectmeting uitgevoerd en daarbij zelfgerapporteerd gedrag (vragenlijst) gecombineerd met een observatie van het daadwerkelijke gedrag. De gemeten aspecten zijn gebaseerd op de leerdoelen en de handelingsalternatieven die in het programma worden aangeboden. Zo keken de onderzoekers bij een weg langs de school of leerlingen tijdens het fietsen muziek luisteren, en of ze met hun telefoon bezig waren of met drie naast elkaar fietsten.

Stap 10c Is bij de meting een onafhankelijke partij betrokken?

Uitleg

Is er een onafhankelijke partij ingeschakeld om de meting uit te voeren of te begeleiden?

Om te voorkomen dat de slager het eigen vlees keurt, is het wenselijk om bij de meting een ervaren onafhankelijke partij te betrekken. Een optie is dat deze partij de evaluatie in zijn geheel uitvoert. Een andere mogelijkheid is dat de producent/uitvoerder de dataverzameling doet, en de onafhankelijke partij meekijkt en begeleidt bij in ieder geval de opzet van het onderzoek, de constructie van de meetinstrumenten en analyse van de uitkomsten. Deze en tussenliggende varianten zijn voldoende voor een goede score op de deelstap. Is er wel een onafhankelijke partij betrokken, maar heeft deze beperkte invloed op de kwaliteit van de effectmeting of is dit niet omschreven, dan is de score enigszins.

Voorbeelden

Gedragswetenschappers van Team Alert voeren effectmetingen en procesevaluaties uit om effecten van de eigen programma's te monitoren en deze vervolgens te kunnen verbeteren. Om de kwaliteit te borgen kijkt de SWOV bij de verschillende fases (bv. opzet, ontwikkelen meetinstrument, analyse) van elke grote meting mee.

Trafficskills (voormalig EdComm) laat effectmetingen uitvoeren in samenwerking met de Radboud Universiteit. Elk jaar voert een groep masterstudenten als stageodracht een evaluatie van een onderdeel van een programma uit. Daarbij worden ze begeleidt door een zzp'er die wordt ingehuurd door Trafficskills, en door een begeleider van de universiteit. Op die manier kunnen op betaalbare wijze kwalitatief goede effectmetingen uitgevoerd worden.

Stap 10d Wordt het programma aantoonbaar bijgesteld op basis van de effectmeting?

Uitleg

Wordt het programma regelmatig bijgesteld? Is er sprake van een continu proces van kwaliteitsverbetering?

Is het programma aangepast op basis van de gevonden resultaten? Wat is gedaan met de positieve resultaten, en wat is gedaan met de negatieve resultaten? Hoe zijn de resultaten geïnterpreteerd en op welke manier zijn ze verwerkt in een nieuwe versie van de interventie?

Als aangetoond kan worden dat de resultaten gebruikt worden om het programma te verbeteren, leidt dat tot een goede score.

Voorbeelden

Uitkomsten van evaluaties bespreken de onderzoekers bij Team Alert met de gedragsontwerper en projectmedewerkers. Daarbij kijken ze kritisch naar eventuele onderdelen van het programma die niet goed scoren en passen dit aan.

Om leerlingen van verschillende leeftijden bewust te maken van risicogedrag en de gevolgen hiervan, is voor het basis- en voortgezet onderwijs het Split the Risk lespakket ontwikkeld. In de periode van 2008 tot 2011 heeft ieder jaar een procesevaluatie en een effectmeting plaatsgevonden. Een conclusie was dat bewustwording en bieden van handelingsperspectieven goed werkt. De resultaten zijn gebruikt als input om het programma door te ontwikkelen.

De checklist: toelichting op scores

Overzichtstabel

	MATE WAARIN DE BETREFFENDE STAP IS UITGEWERKT		
	Onvoldoende	Enigszins	Goed
Stap 1: Keuze van het te beïnvloeden gedrag			
1a Richt het programma zich op gedrag of achtergronden van gedrag waarvan een duidelijke relatie is aangetoond met verkeersveiligheid?	☐	☐	☐
1b Is er een analyse gemaakt van de factoren die het risicogedrag aansturen/bepalen?	☐	☐	☐
Stap 2: Keuze van de doelgroep			
2a Richt het programma zich op de doelgroep die het probleemgedrag vertoont of mogelijk gaat vertonen?	☐	☐	☐
2b Kan de doelgroep worden bereikt?	☐	☐	☐
Stap 3: Leerdoelen			
3a Sluiten de leerdoelen van het programma aan op de factoren die gedragsverandering bevorderen?	☐	☐	☐
3b Zijn er specifieke doelen geformuleerd in termen van te veranderen gedrag?	☐	☐	☐
3c Zijn de algemene gedragsdoelen uitgewerkt in concrete (voorwaardelijke) leerdoelen met betrekking tot wat deelnemers moeten kennen, kunnen en willen?	☐	☐	☐
3d Zijn de leerdoelen helder, duidelijk en meetbaar beschreven?	☐	☐	☐
3e Is beschreven én beargumenteerd aan welke niveaus van veilig handelen aandacht wordt besteed?	☐	☐	☐
Stap 4: Didactische uitgangspunten			
4a Worden toegepaste didactische uitgangspunten en methoden beargumenteerd en onderbouwd?	☐	☐	☐
4b Sluiten de gekozen werkvormen aan bij de gestelde leerdoelen c.q. bij de beschreven lessituaties?	☐	☐	☐
4c Besteedt het programma aandacht aan de integratie van theorie en praktijk?	☐	☐	☐
4d Stimuleert het programma een actieve betrokkenheid van de deelnemers bij het leerproces?	☐	☐	☐
4e Biedt het programma voldoende mogelijkheden om verschillende werkvormen toe te passen en om het programma op maat te maken voor de doelgroep en de individuele deelnemers?	☐	☐	☐
Stap 5: Inhoud en vormgeving materialen			
5a Is de informatie die in het programma is opgenomen feitelijk juist, actueel, volledig en goed gedocumenteerd?	☐	☐	☐
5b Is de leerinhoud van het programma afgestemd op het niveau van de doelgroep?	☐	☐	☐
5c Is de leerinhoud van het programma afgestemd op de belevingswereld van de doelgroep?	☐	☐	☐
5d Sluiten de vorm en het medium aan bij de doelgroep?	☐	☐	☐
5e Zijn de opmaak en de lay-out aantrekkelijk voor de doelgroep?	☐	☐	☐
Stap 6: Toetsing en evaluatie binnen het programma			
6a Wordt er getoetst/geëvalueerd of de gestelde leerdoelen bij de deelnemers worden gerealiseerd?	☐	☐	☐
6b Sluit de vraagstelling van de toetsen/evaluatiegesprekken aan bij het niveau van de doelgroep?	☐	☐	☐
Stap 7: Handleiding en draaiboek voor de uitvoering van het programma			
7a Is er voor de uitvoering van het programma een handleiding en een draaiboek beschikbaar?	☐	☐	☐
7b Geeft de handleiding een duidelijke beschrijving én verantwoording van de doelen en activiteiten van de programmaonderdelen?	☐	☐	☐
Stap 8: Implementatie van het programma			
8a Geeft de handleiding/het implementatieplan aanbevelingen voor de implementatie van het programma?	☐	☐	☐
8b Zijn er eisen geformuleerd voor de trainers/docenten die het programma moeten uitvoeren?	☐	☐	☐

	MATE WAARIN DE BETREFFENDE STAP IS UITGEWERKT		
	Onvoldoende	Enigszins	Goed
8c Is de handleiding duidelijk over de partijen/organisaties die nodig zijn voor de uitvoering van het programma en hoe deze kunnen worden benaderd?	☐	☐	☐
8d Voorziet het programma in de mogelijkheid om op 'contextniveau' maatwerk te leveren?	☐	☐	☐
Stap 9: Procesevaluatie: inventariseren van gebruikerservaringen			
9a Voorziet het programma in de mogelijkheid om de ervaringen van gebruikers te inventariseren?	☐	☐	☐
9b Worden de ervaringen van gebruikers benut om het programma verder door te ontwikkelen?	☐	☐	☐
Stap 10: Effectmeting: monitoring en evaluatie van overall effecten			
10a Is de meting opgezet volgens een wetenschappelijk onderzoeksdesign?	☐	☐	☐
10b Is het meetinstrument betrouwbaar en valide?	☐	☐	☐
10c Is bij de meting een onafhankelijke partij betrokken?	☐	☐	☐
10d Wordt het programma aantoonbaar bijgesteld op basis van de monitoring?	☐	☐	☐

Toelichting op berekening van de scores

Voor elke stap van de checklist kan op basis van de scores voor de substappen een totaalscore worden berekend. De rubrieken van de afzonderlijke substappen worden als volgt vertaald in een score.

Beoordeling	Punten
Onvoldoende uitgewerkt	0
Enigszins uitgewerkt	1
Goed uitgewerkt	2

De score "0" wordt toegekend aan substappen, die niet of onvoldoende zijn uitgewerkt. Het staat niet op papier of het is onvoldoende beschreven. De score "1" wordt toegekend aan substappen, die enigszins zijn uitgewerkt. Het is enigszins uitgewerkt op papier. Ook als de producent een goede mondeling toelichting/argumentatie kan geven, blijft de score enigszins. De score "2" wordt pas aan een substap toegekend als een ander goed is beargumenteerd en het ook op papier is uitgewerkt/beschreven.

Stap 1. Keuze van het te beïnvloeden gedrag

Totaal aantal punten	Oordeel stap 1: Keuze van het te beïnvloeden gedrag	Totaalscore stap 1
4	Keuze gedrag is goed beargumenteerd	5
3	Keuze gedrag is beargumenteerd	4
2	Keuze gedrag is enigszins beargumenteerd	3
1	Keuze gedrag is onvoldoende beargumenteerd	2
0	Keuze gedrag is niet beargumenteerd	1

Stap 2. Keuze van de doelgroep

Totaal aantal punten	Oordeel stap 2: Keuze van de doelgroep	Totaalscore stap 2
4	Keuze doelgroep is goed beargumenteerd	5
3	Keuze doelgroep is beargumenteerd	4
2	Keuze doelgroep is enigszins beargumenteerd	3
1	Keuze doelgroep is onvoldoende beargumenteerd	2
0	Keuze doelgroep is niet beargumenteerd	1

Stap 3. Het formuleren van de leerdoelen

Totaal aantal punten	Oordeel stap 3: Formulering van de leerdoelen	Totaalscore stap 3
9-10	Leerdoelen zeer goed geformuleerd	5
7-8	Leerdoelen goed geformuleerd	4
4-6	Leerdoelen redelijk geformuleerd	3
2-3	Leerdoelen onvoldoende geformuleerd	2
0-1	Leerdoelen niet geformuleerd	1

Stap 4. Didactische uitgangspunten

Totaal aantal punten	Oordeel stap 4: Didactische uitgangspunten	Totaalscore stap 4
9-10	Didactische uitgangspunten zeer goed onderbouwd	5
7-8	Didactische uitgangspunten goed onderbouwd	4
4-6	Didactische uitgangspunten redelijk onderbouwd	3
2-3	Didactische uitgangspunten onvoldoende onderbouwd	2
0-1	Didactische uitgangspunten niet onderbouwd	1

Stap 5. Inhoud en vormgeving van de materialen

Totaal aantal punten	Oordeel stap 5: Inhoud en vormgeving	Totaalscore stap 5
9-10	Inhoud en vormgeving zeer goed	5
7-8	Inhoud en vormgeving goed	4
4-6	Inhoud en vormgeving voldoende	3
2-3	Inhoud en vormgeving onvoldoende	2
0-1	Inhoud en vormgeving ruim onvoldoende	1

Stap 6. Toetsing en evaluatie binnen het programma

Totaal aantal punten	Oordeel stap 6: Toetsing en evaluatie	Totaalscore stap 6
4	Toetsing en evaluatie zeer goed	5
3	Toetsing en evaluatie goed	4
2	Toetsing en evaluatie voldoende	3
1	Toetsing en evaluatie onvoldoende	2
0	Toetsing en evaluatie niet aanwezig	1

Stap 7. Handleiding en draaiboek voor uitvoering van het programma

Totaal aantal punten	Oordeel stap 7: Handleiding en draaiboek	Totaalscore stap 7
4	Handleiding en draaiboek zeer goed uitgewerkt	5
3	Handleiding en draaiboek goed uitgewerkt	4

2	Handleiding en draaiboek voldoende uitgewerkt	3
1	Handleiding en draaiboek onvoldoende uitgewerkt	2
0	Handleiding en draaiboek niet aanwezig	1

Stap 8. Implementatie van het programma

Totaal aantal punten	Oordeel stap 8: Implementatie van het programma	Totaalscore stap 8
7-8	Implementatie zeer goed uitgewerkt	5
5-6	Implementatie goed uitgewerkt	4
3-4	Implementatie voldoende uitgewerkt	3
1-2	Implementatie onvoldoende uitgewerkt	2
0	Implementatie niet uitgewerkt	1

Stap 9. Procesevaluatie: inventarisatie van gebruikerservaringen

Totaal aantal punten	Oordeel stap 9: Procesevaluatie/ gebruikerservaringen	Totaalscore stap 9
4	Procesevaluatie zeer goed uitgewerkt	5
3	Procesevaluatie goed uitgewerkt	4
2	Procesevaluatie voldoende uitgewerkt	3
1	Procesevaluatie onvoldoende uitgewerkt	2
0	Procesevaluatie niet uitgewerkt	1

Stap 10. Effectmeting: monitoring en evaluatie van overall effecten

Totaal aantal punten	Oordeel stap 10: Effectmeting	Totaalscore stap 10
7-8	Effectmeting zeer goed uitgewerkt	5
5-6	Effectmeting goed uitgewerkt	4
3-4	Effectmeting voldoende uitgewerkt	3
1-2	Effectmeting onvoldoende uitgewerkt	2
0	Effectmeting niet uitgewerkt	1

Op basis van de beschreven scoreprocedure wordt aan elke stap een totaalscore toegekend. Alle scores worden per product in de onderstaande figuur samengevat. Deze figuur wordt toegevoegd aan de productbeschrijving in de toolkit op de website mobiliteit en gedrag van CROW-KpVV.

Beoordeling

1	Keuze van te beïnvloeden gedrag	★★★★★
2	Keuze van de doelgroep	★★★★★
3	Het formuleren van leerdoelen	★★★
4	Didactische uitgangspunten	★★★★
5	Inhoud en vormgeving	★★★★★
6	Toetsing en evaluatie in programma	★
7	Handleiding en draaiboek	★★★★★
8	Implementatie van het programma	★★★
9	Procesevaluatie / gebruikerservaringen	★★

De scoreschaal loopt van zwak (slechts één ster) tot sterk (vijf sterren).

Bijlage 1. Toelichting op herijkingsprincipes

Wat is herijking?

Met herijking vergroot je de impact en de efficiëntie van de verkeerseducatie door de doelgroep centraal te stellen en in te zetten op een bredere aanpak waarin meerdere partijen een bijdrage leveren. Deze moet er vooral op gericht zijn om de dosis aan consistente boodschappen en signalen te verhogen. Het is belangrijk de doelgroep vaker en op meerdere plekken bloot te stellen aan vormen van gedragsbeïnvloeding. Voor een uitgebreide toelichting op herijkingsprincipes verwijzen we naar het rapport 'Herijking aanpak verkeersonveiligheid, ROVON, 2016¹'.

De belangrijkste principes van herijking zijn:

1. Leren van en aansluiten bij andere gedragsdomeinen, transfer van vaardigheden: verkeer als thema spreekt onvoldoende tot de verbeelding. Zoek daarom aansluiting bij overkoepelende gedragsthema's en/of werk samen met partijen die dichtbij de beleving van de doelgroep staan en ga op zoek naar een aansprekende overkoepelende boodschap. Het zoeken van samenhang en samenwerking met andere gedragsdomeinen is ook vooral bedoeld om de implementatie realistisch en haalbaar te laten zijn.
2. Integraal interventiepakket: streef naar een integraal samenhangend interventiepakket zodat de doelgroep meerdere malen in aanmerking komt met de boodschap. De gecombineerde inzet van maatregelen gericht op kennis en attitude, gedrag en op aanpassing van de omgeving heeft sterkere effecten dan wanneer maatregelen afzonderlijk worden uitgevoerd.
3. Stimuleren van de rol van ouders: Kinderen en jongeren hebben er veel baat bij als zij thuis en op school dezelfde boodschappen rond aspecten van leefstijl en veiligheid meekrijgen. Eenmalige interventies op scholen hebben onvoldoende effect. Ouders hebben een voorbeeldfunctie en kunnen gestimuleerd worden deze voorbeeldrol beter te vervullen.

Herijking is een proces dat niet alleen op de schouders van uitvoerders rust; gemeentes en ROV's hebben daarin een gezamenlijke verantwoordelijkheid. Uitvoerders kunnen aan de slag met herijking door onder andere bij de ontwikkeling van de interventie:

- de doelgroep en de sociale context van de doelgroep steeds voor ogen te houden,
- ouderbetrokkenheid te stimuleren, en
- zo goed mogelijk samenwerking te zoeken met andere partijen die voor dezelfde doelgroep bezig zijn.

Het zal voor uitvoerders niet gemakkelijk of zelfs onmogelijk zijn om zonder bijdrage van andere partijen een 'integraal interventiepakket' te maken. Daar is samenwerking met andere partijen voor nodig. Wel kan een uitvoerder streven naar een zo uitgebalanceerd mogelijk programma waarin aan de verschillende niveaus van verkeersveilig handelen aandacht wordt besteed (zie bijlage 2). Ook dienen uitvoerders duidelijk te maken wat nodig is om tot een samenhangend (en daarmee zo effectief mogelijk) programma te komen (stap 4).

¹ Dit rapport kan gedownload worden via de website van het CROW: <https://www.crow.nl/mobiliteit-en-gedrag/bibliotheek/kennisdocumenten/herijking-aanpak-verkeersveiligheid-kinderen-en-jo?parenturl=/Mobiliteit-en-Gedrag/Bibliotheek>

Bijlage 2: Toelichting op niveaus van veilig en verantwoord handelen in het verkeer

Deelnemen aan het verkeer doe je op verschillende niveaus

Veilig en verantwoord verkeersgedrag omvat meer dan het beheersen van het vervoermiddel waarmee je je verplaatst en het oplossen van concrete situaties in het verkeer. Je verplaatsen met de auto, met de bromfiets of met de fiets is een taak die vervlochten is met allerlei dagelijkse leeftaken. Je hebt met andere woorden een heel scala aan competenties nodig om je veilig en verantwoord door het verkeer te bewegen. Dit idee is niet nieuw en wordt al enige tijd gebruikt bij het opzetten van educatieve interventies in het verkeer. De basis hiervoor is gelegd in de matrix met 'Goals for Driver Education' of kortweg de GDE-matrix.

Uitleg over de GDE-matrix

De matrix met 'Goals for Driver Education' is ontwikkeld om te beschrijven aan welke aspecten de rijopleiding voor het autorijbewijs aandacht zou moeten besteden. De GDE-matrix gaat ervan uit dat iemands psychologische ontwikkeling, persoonlijke motieven en kenmerken en ook persoonlijke mogelijkheden en beperkingen in belangrijke mate bepalend zijn voor zijn gedrag in het verkeer en daarmee op de risico's die hij loopt in het verkeer.

Voor een verantwoorde en veilige verkeersdeelname is meer nodig dan alleen technische vaardigheid en voertuigbeheersing. Hoe iemand als persoon "in elkaar zit" is ook van invloed op de manier waarop hij aan het verkeer deelneemt en daarbij vervolgens veilige en verantwoorde beslissingen neemt. Hoe iemand als persoon in elkaar steekt (leven en verplaatsen) is van invloed op de keuzen die hij maakt als hij het verkeer ingaat: wanneer?, onder welke omstandigheden?, met wie? (strategische keuzen). De strategische afwegingen en beslissingen die iemand maakt respectievelijk neemt direct vóór de verkeersdeelname zijn weer van invloed op het oplossen van concrete verkeerssituaties (beheersen van verkeerssituaties), maar ook op de technische uitvoering van de verkeerstaak (uitvoeren van concrete taken).

De verkeerstaak: vier hiërarchische niveaus

De GDE-hiërarchie is gebaseerd op de aanname dat de verkeerstaak kan worden beschouwd als een hiërarchie met de volgende vier niveau van handelen:

- IV Leven en verplaatsen
- III Strategische keuzen
- II Beheersen van verkeerssituaties.
- I Uitvoeren concrete taken.

Niveau IV: leven en verplaatsen

Waar het op het hoogste niveau mee begint is wat mensen in het algemeen in hun leven willen doen en bereiken: stijl van leven, inkomen, aanzien, plezier, ontspanning, 'kicks', enzovoort. Dat is voor de verkeersdeelname natuurlijk van belang omdat die persoonlijke keuzen en kenmerken grote invloed hebben op je attituden, en daarmee op je vervoerskeuze, je verkeersgedrag en dus op de kans dat je een ongeval krijgt.

Niveau III: strategische keuzen

De volgende vraag is: wat betekenen die persoonlijke doelen en eigenschappen voor je verplaatsingen? Waar wil je heen en waarom, hoe en onder welke omstandigheden verplaats je je en met wie verplaats je je? Op dit niveau ligt het accent dus op je motieven om een bepaalde vervoerwijze te gebruiken en op de omstandigheden waaronder dat gebeurt.

Verkeersdeelnemers moeten hun verkeersdeelname zelfstandig plannen en uitvoeren, en daarvoor kunnen anticiperen op risico's en weten welke factoren hun verkeersgedrag negatief kunnen beïnvloeden. Die risico's kunnen te maken hebben met hun stemming (spanning, blijheid, boosheid), onbekendheid met de route, afleiding (mobiel bellen, harde muziek), gebruik van alcohol en drugs, rijden in duisternis e.d.

Niveau II: beheersen van verkeerssituaties

Op dit niveau gaat het om het beheersen van verkeerssituaties. Een verkeersdeelnemer moet zijn gedrag voortdurend kunnen afstemmen op de eisen die de verkeersomgeving aan hem stelt. Moet ik hier wel of niet mijn snelheid aanpassen? Kan ik hier wel of niet inhalen? Op dit niveau staan hogere orde vaardigheden als anticiperen, verkeersinzicht en risicoperceptie centraal. Ook een reële inschatting van de eigen vaardigheden is van groot belang. Zelfoverschatting leidt ertoe tot onverantwoorde risico's worden genomen.

Niveau I: uitvoeren van concrete taken

Op dit laagste niveau gaat het om de feitelijke uitvoering van basale taken, waarbij de controle en de bediening van het voertuig centraal staat. Hoe start ik de auto, hoe werkt het schakelen, hoe bedien ik de remmen? Over welke motorische vaardigheden moet ik beschikken om te kunnen fietsen? Wat doet mijn voertuig als ik versnel of vertraag?

De keuzen die iemand maakt op de hogere niveaus (de niveaus III en IV) zijn van invloed op het uiteindelijke verkeersgedrag op de lagere niveaus (de niveaus I en II). Als iemand ervoor kiest te gaan autorijden nadat hij te veel alcohol heeft gedronken (een keuze die op de niveaus III en IV wordt gemaakt), dan heeft dit consequenties voor het rijgedrag op de niveaus II en I. De waarneming, het reactievermogen en de motoriek zullen negatief worden beïnvloed, zodat verkeerssituaties verkeerd worden beoordeeld. Tevens zullen de voertuigcontrole en de voertuigbediening minder adequaat worden uitgevoerd.

Mix van bekwaamheidselementen

Bekwame verkeersdeelnemer vraagt om een combinatie van verschillende kwaliteiten van de verkeersdeelnemer. De verschillende kwaliteiten of bekwaamheidselementen vormen de tweede dimensie van de GDE-matrix. De GDE-matrix maakt onderscheid in de volgende drie bekwaamheidselementen:

1. Kennis en vaardigheden
2. Inzicht in en beheersing van risico verhogende factoren
3. Zelfevaluatie, calibratie en motivatie.

Kennis en vaardigheden

Hier gaat het om de dingen die in het algemeen in de traditionele verkeerseducatieve aanpak centraal staan: kennis van verkeersregels en verkeerstekens en technische basisvaardigheden die nodig zijn om met een bepaald voertuig aan het verkeer deel te nemen.

Inzicht in en beheersing van risico verhogende factoren

Eigenlijk is dit een verlengstuk van de hiervoor beschreven categorie, maar kennis en vaardigheden liggen op een hoger niveau. Het gaat om zaken als verkeersinzicht, anticiperen en defensief verkeersgedrag. Het gaat om herkennen en begrijpen van het verkeer en het flexibel toepassen van vaardigheden.

Zelfevaluatie, calibratie en motivatie

Deze categorie kan weer als een verfijning van de voorgaande categorie worden gezien. Het is niet meer alleen een kwestie van inzicht hebben in wat je om je heen in het verkeer gebeurt, maar (tegelijkertijd) weten wat er zich binnen jezelf afspeelt. Dat betekent dat deelnemen aan het verkeer ook voortdurend inhoudt dat je voor jezelf nagaat hoe je het deed, wat er goed en fout ging en hoe je het een volgend keer (nog) beter kan doen. Belangrijk is zelfinzicht in eigen sterke en zwakke punten en hiernaar handelen (calibratie). Dat betekent dat je geen grotere risico neemt dan je (gezien je kennis en vaardigheid) aankan.

Door de vier taakniveaus te combineren met de bekwaamheidselementen ontstaat een matrix-structuur met 12 cellen (zie onderstaande Figuur). Als we naar de figuur kijken, moeten we vaststellen dat veel verkeerseducatief materiaal zich vaak nog met name richt op de linkerbenedenhoek van de matrix. Dat wil zeggen dat interventies zich nog vooral richten op het aanleren van vaardigheden en dat de hogere niveaus ('strategische keuzen' en 'leven en verplaatsen') en de rechterkolom ('zelfevaluatie, calibratie en motivatie') vaak nog onderbelicht blijven.

	Kennis en vaardigheden	Inzicht in risico verhogende factoren	Zelfevaluatie, calibratie en motivatie
Niveau IV Leven en verplaatsen			
Niveau III Strategische keuzen			
Niveau II Beheersen van verkeerssituaties			
Niveau I Uitvoeren concrete taken			

Figuur. Model met 'Goals for Driver Education' of kortweg GDE-matrix

Een traditionele verkeerseducatieve aanpak is geneigd zich te beperken tot de twee laagste niveaus. Door verkeerseducatie te beperken tot het aanleren van (technische) basisvaardigheden, kan echter sprake zijn van een contraproductief effect voor de verkeersveiligheid. Zo is uit onderzoek naar de effecten van verkeerseducatie en rijopleiding bekend, dat het aanleren van vaardigheden ertoe leidt dat men (onterecht) het gevoel krijgt dat men meer complexe situaties aan kan, dat men meer risico's aan kan en dat men ook meer risico's gaat nemen. Dat leidt tot een hogere expositie onder risicovolle omstandigheden en daardoor is men na dit soort op uitsluitend vaardigheidstraining gerichte interventies juist vaker bij ongevallen betrokken. Goede verkeerseducatie moet daarom ook aandacht besteden aan de twee hoogste niveaus. Uiteindelijk zijn deze twee hoogste niveaus bepalend voor de mogelijkheden om op de laagste niveaus een veilige keuze te maken.

Hoogste GDE-niveau: algemene bekwaamheden'

Competenties op het hoogste GDE-niveau, het taakniveau van 'leven en verplaatsen', krijgen nog onvoldoende aandacht, terwijl juist deze competenties bepalend kunnen zijn voor hoe iemand zich door het verkeer heen beweegt. Op het taakniveau 'leven en verplaatsen' gaat het om persoonlijkheidskenmerken, opvattingen, waarden, ambities en leefstijl van de bestuurder die zijn manier van rijden kunnen beïnvloeden. Keuzen die op dit niveau worden gemaakt klinken door in de manier waarop iemand situaties in het verkeer oplost en controle over de auto heeft. Dagelijkse activiteiten worden als het ware meegenomen in de auto: dingen voor je werk doen, socializen met je vrienden en vriendinnen, verwerken van dagelijkse ervaringen, omgaan met dagelijkse problemen, etc. Zo kan de combinatie van stressgevoeligheid en een chaotische manier van werken zich vertalen in een veel te krappe tijdplanning, die vervolgens leidt tot een haastig en minder geconcentreerd rijgedrag. Jongeren zijn erg gevoelig voor druk van leeftijdsgenoten, dat kan ertoe leiden dat onverantwoorde risico's worden genomen: toch een paar biertjes drinken of drugs gebruiken als je na een feestje met vrienden nog naar huis moet rijden, de telefoon gebruiken (bellen of berichtjes versturen), een wedstrijdje doen en te hard rijden.

GDE-matrix: ontwikkelstructuur voor leerdoelen

De matrix-structuur van de GDE is gebruikt om voor alle doelgroepen, voor alle taakniveaus en voor alle bekwaamheidselementen, leerdoelen te formuleren. Een goed of zinvol product of project hoeft niet alle leerdoelen te behandelen. Wel moet de doelstelling zijn dat bij elke doelgroep door een combinatie van producten en projecten aan alle geformuleerde leerdoelen aandacht wordt besteed.

Het leerdoelendocument Permanente Verkeerseducatie kan worden gedownload via de website van het CROW:

<https://www.crow.nl/mobiliteit-en-gedrag/bibliotheek/kennisdocumenten/leerdoelendocument-permanente-verkeerseducatie?onderwerp=520;&page=1&searchsort=date&pagesize=10&parenturl=/Mobiliteit-en-Gedrag/Bibliotheek>

Bijlage 3: Uitgebreide uitleg stap 3: leerdoelen

In deze aanvullende informatie bij stap 3 wordt een aantal handvatten gegeven voor het formuleren van leerdoelen.

Voordelen van goed geformuleerde leerdoelen

- Je kunt precies vaststellen wat je met de maatregel of het project bij de doelgroep wil bereiken.
- Je kunt achteraf gemakkelijk vaststellen (als onderdeel van het programma zelf, maar ook in het kader van een effectmeting van het totale programma) of de gewenste doelen zijn bereikt.
- Je kunt zakelijk over de inhoud van de maatregel of het project praten met andere betrokkenen (collega projectleiders, toekomstige uitvoerders e.d.)
- Door de leerdoelen krijg je betere aanwijzingen voor het kiezen van geschikte strategieën, leermiddelen en werkvormen. Vanuit de concrete leerdoelen is gemakkelijk een link te leggen met geschikte werkvormen. Kennen: informatie geven via een presentatie of in een onderwijsleergesprek. Kunnen: oefenen met gedrag, bijvoorbeeld via een rollenspel. Willen: groepsdiscussie waarin deelnemers elkaar aanspreken op gedrag.
- De leerdoelen vormen een korte en bondige samenvatting van de maatregel of het project. Als je deze samenvatting aan deelnemers aan een opleiding geeft, kan hij dienen als kapstok voor het leren. Als je aan het begin van de opleiding de leerdoelen aan de deelnemers meedeelt, is het leerresultaat vaak hoger dan wanneer je dat niet doet.
- Deelnemers die de leerdoelen kennen en die daardoor op de hoogte zijn van wat van hen verwacht wordt, zijn actiever in het zoeken en vragen naar informatie. Ze zijn in staat hun eigen prestaties en die van de andere deelnemers te beoordelen. Ze corrigeren zichzelf en de docent/ trainer.
- Deelnemers die de leerdoelen kennen en de toepassingsmogelijkheden met de docent/ trainer hebben besproken, zijn beter gemotiveerd tot leren.

Stap voor stap formuleren van leerdoelen

- Formuleer eerst algemene gedragsdoelen en ga deze vervolgens verder uitsplitsen in meer concrete leerdoelen:
- Beschrijf het gedrag dat je bij de doelgroep na de maatregel of het project wil bereiken (waarneembaar eindgedrag).
- Geef de belangrijkste omstandigheden aan waaronder de doelgroep het beoogde eindgedrag moet vertonen (voorwaarden).
- Geef een omschrijving van wat de doelgroep moet doen om een voldoende resultaat te kunnen halen (beoordelingsmaatstaf).

Voorbeeld van een uiteindelijk leerdoel:

- De deelnemer houdt na de training op autosnelwegen ten opzichte van voorliggers steeds een ruime volgafstand van minimaal 2 seconden aan.

Waarneembaar eindgedrag:

- Ruime volgafstand ten opzichte van voorliggers.

Voorwaarden:

- Rijden op autosnelwegen met voorliggers.

Beoordelingsmaatstaf:

- Volgafstand van minimaal 2 seconden.

Leerdoelen uitsplitsen naar aard van het beoogde leerresultaat

Het beoogde eindgedrag bepaalt of er sprake is van een kennisdoel, een vaardigheidsdoel of een houdingsdoel.

Kennisdoel:

Hierbij gaat het om het verwerven en onthouden van informatie of kennis. Kennisdoelen worden ook wel cognitieve doelen genoemd (cognitie betekent: kennen, denken, weten). Enkele voorbeelden:

- Na het programma kan de deelnemer de maximumsnelheden voor personenauto's op de verschillende wegtypen noemen.
- Na het programma kan de deelnemer de boetes noemen voor het overschrijden van de maximumsnelheden op de verschillende wegtypen.

Vaardigheidsdoel:

Deelnemers moeten bepaalde handelingen leren verrichten en ze moeten bepaalde dingen leren doen. Vaardigheidsdoelen kunnen van psychomotorische of van cognitieve aard zijn, dat wil zeggen: ze kunnen gericht zijn op handelingen die zich in de

werkelijkheid afspelen (rijden met een gelijkmatige snelheid) of op handelingen die zich in het hoofd afspelen (weten wat hij moet doen om met een gelijkmatige snelheid te rijden).

Bij psychomotorische vaardigheden gaat het om het daadwerkelijk uitvoeren van (direct zichtbare) taken en handelingen (psychomotorisch wil zeggen dat het brein de bewegingen stuurt). Enkele voorbeelden van psychomotorische vaardigheden:

- Na het programma kan de deelnemer bij het sturen de doorgeefmethode toepassen.
- Na het programma kan de deelnemer op de motor een denkbeeldige 8 rijden.

Bij cognitieve vaardigheden gaat het niet om direct zichtbare handelingen, maar om het nemen van beslissingen en het oplossen van problemen. In tegenstelling tot een kennisdoel dat een doel is op een cognitief laag niveau, is een cognitief vaardigheidsdoel een doel op een cognitief hoog niveau. De gevraagde vaardigheid is complexer en ingewikkelder dan het puur verwerven en onthouden van feitenkennis. In feite gaat het om het toepassen van verworven kennis en het kiezen van de juiste handeling zonder dat de handeling daadwerkelijk wordt uitgevoerd. Enkele voorbeelden van cognitieve vaardigheden:

- Na het programma kan de deelnemer de gevolgen van de gereden snelheid voorspellen voor de beschikbare ruimte en tijd om rijtaken uit te voeren voor hen zelf en voor andere weggebruikers.
- Na het programma kan de deelnemer voorspellen en verklaren hoe de eigen emoties invloed kunnen hebben op de optimale uitvoering van de rijtaak.

Houdingsdoel:

De nadruk ligt op het verwerven en tentoonspreiden van een bepaalde (positieve) houding of bepaalde gevoelens. Enkele voorbeelden:

Na het programma is de deelnemer attent op mogelijke fouten van andere weggebruikers en is hij bereid om met die fouten rekening te houden.

Na het programma is de deelnemer bereid om aangeleerde veilige rijprocedures ook daadwerkelijk uit te voeren.

Waak voor oververtegenwoordiging van kennisdoelen

- De neiging bestaat om leerdoelen als kennisdoelen te formuleren. Redenen daarvoor zijn:
- Het formuleren van leerdoelen op kennisniveau is veel gemakkelijker dan het formuleren van leerdoelen op vaardigheidsniveau.
- De taken waarvoor een programma moet opleiden, zijn onvoldoende geanalyseerd op vereiste deelvaardigheden.
- Opleiders zijn vaak te sterk gericht op kennisoverdracht.

Aan teveel kennisdoelen kleven echter de volgende nadelen:

- Kennisoverdracht is weliswaar een belangrijke voorwaarde om een taak te kunnen uitvoeren, maar leidt niet zonder meer tot het verwerven of verbeteren van een bepaalde vaardigheid. Het gevaar is dan dat de deelnemer na het programma zijn taken nog niet naar behoren kan uitvoeren.
- De toetsing van een programma met hoofdzakelijk kennisdoelen zijn natuurlijk ook gericht op de verworven kennis. Kennistoetsen alleen geven te weinig informatie over het bereiken van het uiteindelijke gedragsdoel, dat vrijwel altijd een vaardigheid betreft.

Vaardigheidsdoelen hebben daarentegen de volgende voordelen:

- Vaardigheidsdoelen dwingen de ontwikkelaar om onderwijsleersituaties te ontwerpen die dichtbij de verkeerspraktijk staan en waarin vooral concreet geoefend wordt.
- Vaardigheidsdoelen dwingen de ontwikkelaar tot het ontwerpen van toetsen waarbij de deelnemer de verworven praktische vaardigheden moet laten zien.

Verwarring leerdoelen en methodieken

“De deelnemers gaan met elkaar in discussie over veilig en verantwoord gedrag in het verkeer”:

- Is geen leerdoel in termen van gedrag dat je wil veranderen.
- Verwijst in feite naar een methodiek die je kunt toepassen om een bepaald leerdoel te bereiken (in dit geval bijvoorbeeld een meer positieve houding ten opzichte van verkeersveiligheid en een meer tolerante houding ten opzichte van ander weggebruikers).

Beter:

“De deelnemers tonen na de cursus de bereidheid om zich veilig in het verkeer te gedragen.”

“De deelnemers zijn na de cursus in staat om meer rekening te houden met de andere weggebruikers.”

Extra voorbeeld I

"Automobilisten houden rekening met risico's in het verkeer":

- Te algemeen.
- Geeft daardoor geen raamwerk voor het invullen van het educatieve programma.

Beter:

"Automobilisten passen altijd de snelheid aan wanneer zij langs een uitgaande school rijden."

"Automobilisten houden op de autosnelweg voldoende volgfstand ten opzichte van voorliggers."

Op deze manier beschrijf je concreet wat je van de deelnemende automobilisten verwacht: wat moeten zij doen om het algemene gedrag uit te voeren.

Extra voorbeeld II

Algemeen gedragsdoel

"Na de training zijn de deelnemers in staat om niet meer onder invloed te gaan autorijden":

Uitgewerkt in concrete leerdoelen gericht op specifieke determinanten van het gedrag:

Kennen:

"De deelnemer kan beschrijven wat de invloed van alcohol op het lichaam is."

Kunnen:

"De deelnemer kan weerstand bieden aan de druk van de sociale omgeving om toch te gaan drinken."

Willen:

"De deelnemer is gemotiveerd om het gebruik van alcohol en verkeersdeelname te scheiden."

Informatie op de website Mobiliteit en Gedrag van CROW-KpVV

Zie <http://www.crow.nl/mobiliteit-en-gedrag>

Bijlage 4: Uitgebreide uitleg stap 4: didactische uitgangspunten

In deze aanvullende informatie bij stap 4 wordt eerst kort stilgestaan bij de vakdidactiek verkeer. Vervolgens wordt dieper ingegaan op de didactische werkvormen.

Vakdidactiek verkeer

Verkeersdidactische uitgangspunten zijn nog in ontwikkeling. Anno 2018 wordt nog veel vertrouwd op wat werkers in het veld zeggen dat werkzaam is. 'de kinderen zijn heel enthousiast' is een vaak gegeven argument dat de verkeersles ook nuttig is. Dit lijkt dan gebaseerd te zijn op een bewezen theorie, maar is dat natuurlijk niet. We spreken in dit verband wel van een theorie van de didactiek met een kleine letter 't', terwijl men een Theorie van de didactiek met een grote letter 'T' nodig heeft. Die laatste staat voor een wetenschappelijk genormeerde didactische theorie, die zoveel mogelijk empirisch is gevalideerd of anders gezegd 'evidence based' is.

Een bekend voorbeeld uit de praktijk van verkeerseducatie is de 'gezond verstand' theorie die zegt dat het nuttig is om chauffeurs een slipcursus aan te bieden. Maar de praktijk wijst uit dat, overeenkomstig de risicocompensatietheorie, dit soort vaardigheidstrainingen over het algemeen contraproductief voor de verkeersveiligheid is.

Van een aantal stromingen binnen de didactiek weten we dat deze specifiek voor verkeer weten dat het goed werkt. Ook is er kennis over de manier waarop educatie in de praktijk moet worden vormgegeven. Hieronder sommen we de belangrijkste op:

Theorie en praktijk integreren

Theorie en praktijk moeten zijn geïntegreerd. Het leren moet zijn gericht op het gewenste gedrag in een concrete verkeerscontext. Zie ook stap 4c. Voorbeelden hoeven niet uit de eigen directe verkeersomgeving te komen, maar moeten wel herkenbaar zijn.

Nadruk op zelflerend vermogen

Beheersing van vaardigheden zoveel mogelijk leren door zelfsturing en door middel van autofeedback, beginnend in relatief eenvoudige, veilige situaties en langzaam opbouwend naar complexe, potentieel risicovolle situaties. Dat betekent onder andere dat het belangrijk is dat leerlingen of deelnemers eigen persoonlijke leerdoelen stellen en hun leervorderingen zelf monitoren en afmeten aan de eigen persoonlijke doelen.

Aanleren kennis, inzicht, begrip in zinvolle context

Kennis, inzicht en begrip moeten ondersteunend zijn voor de gewenste gedragsverandering. Het leren moet gericht zijn op de uitvoeringspraktijk met veel aandacht voor toepassing in de eigen omgeving.

Maak gebruik van informeel leren

Informeel leren (in de dagelijkse praktijk) heeft bij verkeer een grotere invloed op gedrag dan formele educatie.

Besteed aandacht aan alle niveaus van veilig handelen

Veilig handelen in het verkeer betekent verantwoorde keuzen maken op alle niveaus van operationeel via tactisch en strategisch tot persoonlijk niveau en weten hoe keuzen op het ene niveau keuzen op het andere niveau kunnen beïnvloeden. De niveaus van veilig handelen zijn uitgewerkt in de matrix met 'Goals of Driver Education'. Aan de hand van deze GDE-matrix zijn voor de zes PVE-doelgroepen concrete leerdoelen uitgewerkt. Deze zijn na te lezen in het Leerdoelendocument Permanente Verkeerseducatie via <http://www.crow.nl/mobiliteit-en-gedrag>

Besteed aandacht aan sociale, communicatieve en morele aspecten van verkeersdeelname

Deelnemen aan het verkeer betekent met elkaar rekening houden. Men moet zich kunnen inleven in de ander (perspectiefwisseling), men moet bereid zijn rekening te houden met de mogelijkheden en onmogelijkheden van andere weggebruikers en men moet bereid zijn het eigen belang ondergeschikt te maken aan dat van andere verkeersdeelnemers.

Nadere toelichting werkvormen

Doceren

Wanneer het gaat om het overdragen van informatie ten behoeve van cognitieve doelstellingen (weten, inzicht), dan is de werkvorm doceren een effectieve methode gebleken. Bedoeld wordt dan doceren in ruime zin, dat wil zeggen dat de docent/trainer eenzijdig nieuwe informatie verstrekt en daarbij tussentijds of achteraf de deelnemers in de gelegenheid stelt feedback te geven. Bij de werkvorm doceren zijn de deelnemers passief, zij nemen vooral informatie tot zich. Doceren is met name een geschikte

werkvorm voor de overdracht van informatie gericht op kennisvermeerdering. Wanneer het gaat om het bereiken van cognitieve doelen op een hoger niveau (bijvoorbeeld toepassen en integreren) dan is deze methode niet geschikt.

Doceren is het meest geschikt voor:

- mondeling doorgeven van nieuwe informatie waarover de deelnemers nog niet beschikken
- enthousiast maken van deelnemers voor een bepaald onderwerp
- verstrekken van informatie die dient als inleiding op het uitvoeren van een opdracht
- geven van een verduidelijking of aanvulling bij schriftelijke informatie
- samenvatten of herhalen van onderwerpen die bijvoorbeeld in een andere sessie of een ander programmaonderdeel aan de orde kwamen.

De voorwaarden voor het inzetten van doceren zijn:

- bereidheid tot luisteren
- de gehanteerde taal en begrippen moeten begrijpelijk zijn voor de meest deelnemers
- het geheel moet niet te lang duren en één geheel vormen.

Onderwijsleergesprek

Deze werkvorm bestaat uit een gestructureerd gesprek tussen een docent/trainer en de groep deelnemers, waarin een door de docent/ trainer aangesneden onderwerp in dialoogvorm wordt verhelderd. In het onderwijsleergesprek wordt een actieve betrokkenheid gevraagd van de deelnemers. Het stellen van vragen staat centraal bij het onderwijsleergesprek en activeert denkprocessen bij de deelnemers. Hierdoor worden de overgedragen kennis en inzichten beter onthouden. Deze methode is vooral geschikt voor het bereiken van cognitieve doelen van een hoger niveau (toepassen en integreren) en, zij het in mindere mate, voor het bereiken van affectieve doelen (bewust worden van eigen standpunten of mispercepties en toetsen aan die van anderen).

Onderwijsleergesprek is het meest geschikt voor:

- opfrissen van kennis
- verbreden en verdiepen van kennis
- zoeken naar oplossingen en toepassingen
- verwerken van kennis
- analyse van problemen.

De voorwaarden voor het inzetten van het onderwijsleergesprek zijn:

- bereidheid om met elkaar in interactie te gaan
- het gesprek wordt gevoerd op basis van gelijkwaardigheid van alle participanten

Opdrachten

De deelnemers maken zelfstandig door de docent/ trainer aangeboden opdrachten. Er kan sprake zijn van een individuele opdracht of van een groepsopdracht.

Opdrachten zijn het meest geschikt voor:

- een grote variatie aan leerdoelen, dus bijna altijd inzetbaar
- het verdiepen en verbreden van kennis, inzicht en vaardigheden
- het aanleren van vaardigheden. Hiermee worden niet alleen technische (lagere orde) vaardigheden zoals sturen, remmen en schakelen bedoeld, maar met name ook sociale en affectieve (hogere orde) vaardigheden. Opdrachten zijn ook erg geschikt om deelnemers met concreet (ander) sociaal of affectief gedrag te laten oefenen, zoals weerstand bieden tegen groepsdruk en omgaan met emoties.

De voorwaarden voor het inzetten van (groeps-) opdrachten zijn:

- bereidheid om met elkaar in interactie te gaan
- er wordt samengewerkt op basis van gelijkwaardigheid van alle participanten
- de opdracht wordt door iedereen begrepen.

Een bijzondere 'uiting' van de werkvorm 'opdrachten' is de zelfregistratie. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om het bijhouden van gedrag gedurende de tijd tussen twee trainingssessies. Daarbij gaat het zowel om het plannen van gedrag (bijvoorbeeld dan en dan moet er van de auto gebruik gemaakt worden of op die dag is er een feest) en het uiteindelijke gerealiseerde gedrag. De werkvorm vereist een actieve inzet van de deelnemers en dit is dan ook één van de doelen van deze methode. Zelfregistratie is te beschouwen als een manier om jezelf te observeren. Registratie van gedrag kan individueel plaatsvinden in de periode voorafgaand aan en/of tussen de bijeenkomsten, maar het is ook mogelijk in groepsverband het gedrag van de deelnemers te registreren en 'observeren'.

Dit observeren en registreren van het eigen gedrag heeft een aantal voordelen: het vergroot de kans dat de deelnemer stil staat bij het (gewoonte)gedrag (bijhouden van probleemgedrag kan het gedrag al doen afnemen), het stelt de deelnemer in de gelegenheid het gedrag op te splitsen in kleinere eenheden (de situatie waarin het gedrag plaatsvindt, het gedrag zelf en de gevolgen van het gedrag) waardoor inzicht kan ontstaan in de voor- en nadelen van het (on)gewenste gedrag en het biedt aanknopingspunten om over persoonlijke ervaringen te praten. Discussievorm

In een groepsdiscussie bestaat de gelegenheid om in een beperkte groep van gelijkwaardige mensen een proces van georganiseerd samen denken op gang te brengen over een gemeenschappelijk onderwerp. De docent/ trainer en de deelnemers voeren met elkaar een meningsvormend of probleemoplossend gesprek over een specifiek onderwerp. De deelnemers gaan bij zichzelf te rade: is dit toepasbaar, past dit bij mij? Door met elkaar van gedachten te wisselen is het mogelijk dat deelnemers hun eigen 'opvattingen' bespreken, beschouwen en eventueel bijstellen.

Groepsdiscussies zijn het meest geschikt voor:

- het realiseren van affectieve, sociale en hogere cognitieve doelen
- het vormen van meningen, oplossen van problemen en nemen van besluiten

De voorwaarden voor het inzetten van groepsdiscussies zijn:

- de deelnemers moeten een mening hebben en die kunnen uiten
- er moet een open en veilige omgeving zijn
- het onderwerp van gesprek moet zich lenen voor discussie, dat wil zeggen, er zijn verschillende standpunten en gedachtengangen mogelijk.

Colofon

Checklist verkeerseducatie – 10 stappen, substappen, toelichting en voorbeelden

uitgave

CROW-KpVV, Ede

tekst

Royal HaskoningDHV:

- Jan Vissers
- Maaïke Adriaens
- Niki Hukker
- Geertje Hegeman

eindredactie

Imago Mediabuilders, Amersfoort

vormgeving

Imago Mediabuilders, Amersfoort

productie

CROW Media

contact

CROW Klantenservice: klantenservice@crow.nl of
(0318) 69 53 15

bestellen

Deze uitgave is gratis te downloaden/bestellen via
www.crow.nl/checklist-verkeerseducatie

